

Uiliam Shekspir

Jul Qesari

E shqipëroi:

FAN S. NOLI

Prishtinë 1963

JUL QEZARI

(Introduktë nga Fan S. Noli)

"Jul Qezari" u shkrua në mes të viteve 1599 dhe 1601. Subjekti me pak fjalë është ky: "Republikanët, të udhëhequr prej Brutit dhe Kasit, vrasin Jul Qezarin, diktatorin e Romës dhe ristaurojnë Republikën; Mark Antoni me Oktavin, të nipin e Jul Qezarit, i shtrëngojnë republikanët të ikin prej Rome dhe e dërrmojnë ushtrinë e tyre në betejën e Filipit; Kasi dhe Bruti, që të mos bien në duart e kundërshtarëve, vrasin veten njëri pas tjetrit; Republika romane kthehet përfundërisht në diktaturë autokratike.

Të gjitha ngjarjet dhe personat e dramës, me përjashtim të Lucit, shërbëtorit të Brutit, dhe të ca hollësive dhe anakronizmave pa rëndësi, janë kopjuar besnikërisht nga "Jetët Paralele" të Plutarkut, të përkthyer nga greqishtja në anglishten prej Northit më 1579. Shekspiri nuk bëri tjetër veç se t'i dramatizonjë, po i ka lidhur aq bukur sa ka krijuar veprën teatrale më të fortë të botës dhe e ka sintetizuar këtë periudhë të historisë romane aq mjeshtërisht, sa "Jul Qezari" i tij i shkurtër vlen më tepër se duzina vëllimesh mi këtë temë prej historianësh të specializuar.

Karakterizata e Jul Qezarit është kritikuar përgjithërisht që nuk i përshtatet historisë, po sa për këtë pikë s'kemi aspak arsye t'i biem më qafë dramatistit inglis. Është e vërtetë që diktatori i Romës s'ka qenë paflatar e mburravec i zbrazët po, pas dëshmimit të Plutarkut, duket se ishte bërë në vjetët e tij të funtmë ashtu si na e përshkruan Shekspiri. Një shëmbëll të një ndrimi analog kemi dhe në fytyrën e Napoleonit të Madh. Si Jul Qezari, dhe ky e nis karrierën e tij si gjeneral e konsull i një republike dhe e mbaron si tiran dhe autokrat i saj, i madh në disa pika, po nga ana tjetër, si na e thotë bukur Anatol Fransi, në shumë pika fare si një foshnjë, që s'duron gjysmë fjale kundërshtimi. Që të dy, pas viktoreve dhe sukseseve, fryhen nga fuqia, foshnjërohen nga lajkat dhe bëhen e kundërta e asaj që kishin qënë në krye. Muzikanti i madh, Bethoven, kish të drejtë kur ia dedikoi Simfoninë Heroike Napoleonit, si një kryetrim liberator, po kish prapë të drejtë dhe kur e prishi këtë dedikatë nga dorëshkrimi i tij, pasi Napoleoni u bë diktator dhe shtypës i lirive. Ashtu dhe Shekspiri nuk humbet kurrë rasjen që të çfaqë admiratën për Jul Qezarin, gjeneralin ngadhënor të botës dhe përhapësin e qytetërisë romane, po me gjithë këtë na e paraqet në këtë dramë si një tiran grotesk me gjithë cenet e tij, si një karikaturë të vetes së tij dhe u jep të drejtë Brutit dhe Kasit, që e vranë për të çliruar atdhenë dhe për të shpëtuar republikën.

Vërejtja e një kritiku, që Shekspiri na e nxjerr mbi shkenë Jul Qezarin vetëm e vetëm që të vritet prej republikanëve nuk është shumë e drejtë, po s'do fare bisedim që Jul Qezari nuk lot në këtë dramë veçse një rol sekondar dhe ahëre vijnë menjëherë pyetjet: Përse kjo dramë ka emrin e tij për titull dhe jo emrin e Brutit ose të Kasit, që janë protagonistët e saj? Përse kjo dramë, që është dithyrambi panegjirik i liberatorëve revolucionarë, mban etiketën e një tirani? Për këtë janë dhënë prej kritikëve shpjegime të gjata dhe të holla, me të cilat nuk duhen lodhur këndonjësit, se janë pak a shumë të dyshimta. Është më tepër për të besuar që Shekspiri, si një *businessman* anglosakson praktik, e zgjodhi këtë titull se binte më tepër në sy për reklamë; nga ana tjetër, meqë rronte në periudhën autokratike të Elisabetës e të Xhejmsit I, preferoi flamurin e një tirani që të mos dukej sikur merrte anën e liberatorëve republikanë; dhe nofta për këtë shkak vaji pikë për pikë pas historisë - gjë që nuk e bën fare në dramën e tij historike të tjera - që kështu, kur t'i binin më qafë monarkistët dhe absolutistët, t'ia hithte fajin Plutarkut të Kheronisë. Trille të këtilla kanë bërë shkrimtarë të dëgjuar përpara dhe pas Shekspirit, po askush nuk e ka mpleksur punën me një mënyrë diplomatike aq të hollë sa t'ua turbullonjë mendjen jo vetëm këndonjësve të kohës së tij, po dhe atyre të kohës sonë. Ka me duzina kritikë seriozë modernë, të cilët pa nënqeshur na thonë se Shekspiri ka dashur të na tregojë në këtë dramë që vrasja e Jul Qezarit ishte një krimë çnjerëzore dhe një gjakderdhje e kotë. Këta kritikë tepër modernë harrojnë që Shekspiri është një njeri i shekullit të gjashtëmbëdhjetë, kur njerëzia nuk i gjykonin vrasjet politike pas standardeve të sotme; që karakteristika kryesore e shekujve të Përlindjes është shtudimi dhe kulti i qytetërisë greko-romane; që subjekti i dramës është roman dhe fryma e saj duhet të jetë romane; dhe që, pas standardeve të botës republikane të Greqisë e të Romës së vjetër, vrasësit e tiranëve lavdëroheshin si kryetrima liberatorë dhe vrasja e tiranit quhej një vepër e lartë dhe një detyrë patriotike e çdo qytetari të lirë. Sa për argumentin që kjo gjakderdhje na paraqitet si e kotë, posa Qezarizma doli fitonjëse edhe pas vrasjes së Jul Qezarit, na e jep përgjigjen vetë Shekspiri me gojën e Brutit e të Kasit, kur na thotë se vepra e tyre do të mbetet si një shembëll në histori dhe që emrat e tyre, si liberatorë të atdheut, do të përmenden jetë pas jete prej brezave të pastajmë në çdo gjuhë e në çdo shtet të botës.

Bruti dhe Kasi përfaqësojnë dy shkolla politike, dy sisteme revolucionare krejt të ndryshme sa për methodën që duhet vazhduar për të arrirë në liri me sukses. Janë plotërisht në një mendje që çapi kryesor, domethënë rrëzimi i regjimit tiranik, duhet bërë me çfarëdo mjet, pa mëshirë e pa

shkrupulla morale. Sa për këtë pikë merren vesh menjëherë, pothuaj pa e vënë çështjen as në bisedim. Po, pas çapit kryesor, që në këtë rasje është vrasja e Jul Qezarit, Bruti dhe Kasi ndahen.

Kasi është i mëndjes që duhet vajtur drejt në qëllim nga udha që shpie më shpejt, me sa më tepër shokë e me çdo mjet, pa vënë re hollësi, pa mëshirë e pa shkrupulla morale gjer në funt. Duhet qeruar të gjithë gjëmbat dhe shtypur të gjithë ata që mund t'i zënë vendin tiranit me një kundërrevollucion, se është më mirë të bëhen disa vrasje të panevojshme se sa të lihet pa bërë një vrasje e domosdoshme për të mirën e përgjithshme, dhe përandaj ngul këmbë në këtë rasje që të eliminohet bashkë me Jul Qezarin dhe miku i tij i ngushtë Mark Antoni. Kundërshtarët duhen nxirë me gjithësej në sy të popullit, ky duhet ndezur kundër syresh me çfarëdo propagandë dhe përandaj nuk duhet lënë më asnjë mënyrë t'ia trubullonjë mëndjen Mark Antoni me një fjalë funerale lëvdatore për Jul Qezarin. Duhet përdorur në çapet e para të gjithë njerëzit që mund të hyjnë në punë makar për emër, si Ciceroni; duhen sa më tepër shokë, të fituar makar me interes e me ryshfet, makar për kallaballëk se është rrezik mos hidhen nga ana e kundërshtarëve. Duhet ca muamelera², makar të shëmtuara, dhe ca dainj³, makar derra gjersa të kapërcehet lumi dhe, në periudhën kritike, jo vetëm nuk duhen vënë re paudhësitë e shokëve, po përkundër, duhen mbuluar, dhe përandaj ngul këmbë që të falet Luc Pella i kallëzuar për ryshfete dhe vjedhje. Paratë e nevojshme duhen mbledhur me çfarëdo mënyrë dhe ku të jetë e mundur pa dobësira sentimentale makar nga populli i varfër, se ndryshe ngec e tërë puna. Shkurt, për të shtypur tiranët, duhen përdorur mënyrat që përdorin ata vetë për të shtypur popullin dhe mprojtësit e lirive të tij, siç bënë për shëmbëll pastaj Mark Antoni dhe Oktavi.

Bruti është i mëndjes që, për të arrirë në liri me sukses, duhet vajtur nga rruga që shpie më shigurisht, me shokë të zgjedhur dhe me mjete bujare, se populli nuk e sheh qëllimin, as u jep rëndësi etikës dhe retorikës, po i gjykon politikanët pas shokëve, pas mjeteve dhe pas punës. Nuk duhen bërë gjakderdhje të panevojshme, se ahëre liberatorët do të duken në sy të popullit si kasapë, dhe, në vend të dashurisë, do të fitojnë antipathira të rrezikshme dhe përandaj ndalon vrasjen e Mark Antonit dhe çfarëdo vrasje tjetër. Populli duhet ndriçuar për të njohur të mirën e tij, duhet entuziazmuar për çështjen e lirisë, duhet frymëzuar me besim në liberatorët e tij, dhe ky qëllim nuk arrihet me gënjeshtër e me nxirjen e padrejtë të kundërshtarëve dhe përandaj i jep leje Mark Antonit t'i mbanjë fjalën funerale Jul Qezarit me konditën që të mos i kritikojë revollucionarët që e vranë vetëm për ambicjen e tij. Duhet shokë të mirë, besnikë dhe të dishiplinuar, të fituar për çështjen, për interesin e

përgjithëshëm, se shokët e liq, të rekrutuar me interesa të veçanta, me rrogë e me ryshfete, dezertojnë shpejt a vonë, posa të shohin avantazhe më të mëdha gjetkë, janë gjyle ndër këmbë në çdo hap për veprim dhe diskreditojnë tërë grupin në sy të popullit. Paratë e nevojshme duhen mbledhur pa rrjepur popullin e vogël, se ahëre do të duken në sy të tij si plaçkitës e jo si liberatorë, dhe ata prej shokëve që e bëjnë këtë gjë, si Luc Pella, duhen punitur e larguar nga partia. Shkurt, ashtu si ndryshon qëllimi i liberatorëve nga ay i tiranëve, ashtu duhet të ndryshojnë dhe shokët, mjetet dhe punët e tyre, që kështu populli ta shohë menjëherë ndryshimin e njerëzve e të sistemit, t'u japë besim liberatorëve dhe t'i ndihmonjë me gjithë zemër për të arrirë qëllimin me sukses.

Shekspiri na i përshkruan të dy sistemet me aq drejtësi, simpathi dhe objektivitet sa është e pamundur të thuhet cilin prej të dyve preferon. Nofta besonte që duhet përdorur njëri a tjetri, a një sistem i mesmë, sipas rasjes, nevojës a popullit, po kjo natyrisht është vetëm një hipotezë. Sido që të jetë, mund të thuhet përgjithërisht se që të dyja shkollat janë praktike dhe shprien në sukses po, sikundër na mëson historia, sukcesi i sistemit të Kasit, më i shpejtmë, dhe më i lehtë në krye, është i pashigurtë dhe rrallë qëndron më këmbë pastaj, kur sukcesi i sistemit të Brutit, më i ngadalmë dhe më i rëndë në krye, ka baza prej çeliku dhe rrallë tundet a rrëzohet pastaj. Kjo mund të nënkuptohet dhe prej kësaj drame, ku e shohim që vetë Kasi i unjet sistemit dhe udhëheqjes së Brutit. Gjithashtu mund të nënkuptohet që lajthimet e këtij dhe mungesa e sistemit të tij i shprien republikanët në katastrofë, po për të kundërbalancuar këtë përshtypje Shekspiri na tregon disa fakte, të cilat e suallë kryesisht katastrofën dhe për të cilat s'ka faj as Brutit, as metoda e tij. Dhe në këtë gjë Shekspiri vete pikërisht pas Plutarkut, i cili vërtet e quan mosvrasjen e Mark Antonit si lajthim të parë dhe lejen e fjalës funerale prej këtij për Jul Qezarin si lajthim të dytë të Brutit, po shton me shumë të drejtë se që të gjitha, fati, rasjet dhe perënditë u kthyen kundër republikanëve.

Gjer më një pikë Brutit dhe Kasi janë dy vëllezër binjakë dhe shëmbëllojnë me njëri-tjetrin si dy pika uji. Që të dy janë frymëzuar me zjarrin e shenjtë, me idealin e lirisë, me dashurinë e atdheut, në alltarin e të cilit sakrifikojnë çdo interes privat e çdo gjë të dashur; që të dy e ndiejnë për detyrë supreme të lëftojnë gjer në funt për të mirën e përgjithshme të popullit; që të dy janë njerëz praktikë dhe të mprehtë të punës; që të dy si heronj të vjetërisë kllasike, janë të mëndjes që trim' i mirë duhet a të rronjë si burrë a të vdesë si burrë. Janë që të dy romanë nga instinkti, po ndryshojnë nga edukata. Brutit është dishepull i shkollës fillosofike të stoikëve, mësimet e së cilës pothuaj ujdisin plotërisht me traditat romane, po largohet prej saj në çështjen e vetëvrasjes dhe, si

roman kryelart preferon të vrasë veten se sa të zvarriset i mundur pas qerres triumfale të tiranëve nëpër rrugët e Romës. Kasi, përkundër, është dishepull i shkollës fillosofike të epikurianëve, e cila predikonte skepticizmin dhe gëzimin e jetës, po në jetën praktike bën të kundërtën. Është fanatik militant i një ideali politik, për të cilin sakrifikon çdo gëzim të jetës; nuk do as muzikën, as lodra, as qejfe, as darkëra; i mvrojtur e i thatë nga pamja, rrallë qesh, po shtudion, observon, punon, lëfton, vuan dhe vdes si një martir për një fe, për të cilën arësyeja e tij nuk është aspak e bindur. Nga kjo pikëpamje Bruti është më tragjik. Po nga kjo pikëpamje Mark Antoni është ca më tragjik se Kasi. Kur ky është epikurian vetëm në teori, Mark Antoni është epikurian e hedonist në teori e në praktikë. Është aq pas lodrave, pas qefeve e pas grave sa konsiderohet aq prej mikut të tij Jul Qezarit sa dhe prej kundërshtarit të tij Mark Brutit si një njeri krejt i pazoti për ndonjë punë serioze. Kasi vetëm s'gënjehet, se e di nga vetja e tij që instinkti është më i fortë se edukata. Çvillimet e pastajme i japin plotërisht të drejtë. Mark Antoni, i kalbur nga veset, ka një dell burrërie, i cili kërkonte në rasje që të çfaqej dhe i cili shkrep si një meteor i ndriçim në errësirën e natës e të furtunës. Vëreni re transformatën e këtij njeriu. Kur Bruti dhe Kasi gatiten ta vrasin Jul Qezarin, një prej shokëve revollucionarë e largon Mark Antonin nga senati dhe pa fjalë e shpie më nonjë qejf. Atje, të kurorëzuar me lule, ia shtojnë me të ngrëna e me të pira, me gra e me këngë e me valle. Në ziafet e sipër, Mark Antoni mëson lajmën e tmerruar të vrasjes së mikut të tij. Çdehet, zgjohet, transfigurohet. I jep shkelmën sofrës, hedh me njërën dorë kurorën e luleve nga koka, largon me tjetrën hetairat⁴ e bukura që e rrethojnë dhe shkon në shtëpi një njeri krejt i ndryshëm, një fytyrë heroike që del si me një magji nga kërma e një pijaniku. Rri pak, mejtohet, bën pllanin dhe e vë menjëherë në veprim: A do t'ia marrë gjakun mikut, a do të vdesë pranë kufomës së tij. Si Kasi, edhe Mark Antoni s' ka asnjë shkrupull morale dhe e quan të mirë çdo mjet për të arrirë qëllimin. U bie ndër këmbë revollucionarëve, u tregohet mik, merr lejen nga Bruti ta varrosë Jul Qezarin e t'i mbanjë fjalën funerale, aksepton konditat e tyre dhe i shkel pastaj që të gjitha. Me kufomën e Qezarit si aliat, me togën e tij të çpuar prej kamave si një flamur të përgjakur në dorë, i patrëmbur kur të gjithë i ka zënë data, ia trubullon mëndjen turmës, i ndes larot kundër republikanëve dhe e fiton tërë luftën. Kështu Mark Antoni nga sofa e qefit shkon në funeral dhe nga funerali në kundërrevolucion e në triumf. Kështu instinkti i tij roman, i zgjuar befas, bën çudira të papritura dhe në kundërshtim të plotë me edukatën dhe zakonet e jetesës së tij. Po që edhe këto më në funt ia marrin gjakun instinktit, na e tregon Shekspiri në një dramë më të

pastajme, ku e shohim Mark Antonin të vdekur në krahët e Kleopatërës. Bruti dhe Kasi, vëllezër binjakë nga instinkti dhe nga idealet, ndryshojnë jo vetëm nga edukata dhe nga sistemi i veprimit, po edhe nga karakteri, nga temperamentin dhe nga zotësia.

Bruti, i lindur për kumandar, është njeri me fjalë të paka, me vullnet të hekurt, me nerva të çelnikta, i duruar në fatkeqësi, gjakftohtë në rrezik, i shpejtmë si rrufe në veprim. I ka dishiplinuar pasionet e veta dhe di ta kontrollon veten aq plotërisht sa s'tregon me asnjë shenjë të jashtme ç'vojte e ç'luftë ka në zemër të tij, si për shëmbëll, kur përpiqet të fshehë nga shokët vetëvrasjen e së shoqes së tij së dashur dhe kur e mban veten e s'qan mi kufomën e Kasit të vetëvrasë që të mos i dëshpëronjë ushtarët, me të cilët bën sulmën e funtme kundër tiranëve. Vetëm tërthori na lë të kuptojmë që ka furtunën në kokë dhe zjarrin në krahëror, kur s'e zë gjumi e kërkon të këndonjë nonjë libër a të dëgjonjë pak muzikë, a kur i ka zili Lucit, shërbëtorit të tij, që e sheh të flerë i qetë dhe i çkujdesur. Ka besim absolut në idealin e tij, në sistemin e tij, në veten e tij dhe është aq i kthjellët, i pastër, i painteresëm, bujar dhe i drejtë, sa jo vetëm shokët dhe populli i binden me respekt, po edhe kundërshtarët e tij janë të shtrënguar t'ia njohin sinqeritetin e ta lavdërojnë pas vdekjes si një burrë në tërë kuptimin e fjalës. Di si të fitonjë miq dhe t'i ngjitë pas vetes gjer në vdekje. Me ëmbëlsinë e gjeneralëve të mëdhenj, di si t'i përkedhelë ushtarët e t'i bënë të sulen në zjarr nën udhëheqjen e tij. Sa zëmërmirë është, duket nga dashuria që i ka e shoqja dhe nga tmerri që ndiejnë shokët e tij, kur pas dishfatës së Filipit u lutet ta vrasin e ta shpëtojnë nga një jetë e padurueshme.

Kasi s'ka fenë absolute, gjakftohtësinë, durimin, vetëkontrollimin, vetëbesimin, lakonizmin, bujarësinë dhe ëmbëlsinë e Brutit, po e kapërcen nga zotësia organizatore, nga mjeshtëria propagandiste revollucionare, nga sqojtësia politike, nga eksperiencia e jetës praktike dhe nga njohja e thellë e njerësve. Zemërngushtë, nga frika se mos i ishte zbuluar komploti, sikur të mos i kishte mbajtur dorën Bruti gjakftohtë, do të kishte vrarë veten në senat përpara se të vritej Qezari, dhe, fundi i fundit, vret veten në fushë të Filipit nga një moskuptim tragjik, pa pritur të shigurohet si kishte rrjedhur puna. Kur Bruti hesht, duron nën një regjim tiranik dhe pret rasjen e favortë, Kasi preferon vdekjen nga zgjedha, pëlcat nga e keqja, flet, punon, fton shokë, vë zjarr, gatit kryengritjen e nesërme, e ka organizuar taborin revollucionar, e ka rrethuar tiranin me pusira më të djathtë e më të mëngjër. I urren tiranët me tërë forcën e shpirtit, s'ka shkrupulla, drejtësi e mëshirë për ta, është gati të bëhet dy herë më tiranik se ta në methodat gjer sa t'i shtypë e t'i shuanjë nga faq' e dheut. Mjeshtëria dhe argumentat e tij për të ndezur

kundër tiranit ata që kanë gjak prej burri të lirë janë të pakapërcyershme dhe mund të shërbejnë si një katekizmë për çdo agjikator dhe propagandist revollucionar të çdo kohe. Di të zgjedhë njerëzit, mjetet dhe kohën për të mbaruar punën, di cilët prej kundërshtarëve janë të rrezikshëm dhe duhen qëruar. Kur Bruti dhe Jul Qezari vetë gënjen për Mark Antonin, Kasi me syrin e tij prej shkabe njih në fytyrën e tij njerinë që mund t'ua hanjë kokën të gjithë republikanëve. Di si mund t'i kapë e t'i fitojë njerëzit: Brutin me patriotizmen, me detyrën, me traditat e shtëpisë tij, si stërnip të Jun Brutit, që rrëzoi monarkinë e Tarkinëve dhe themeloi Republikën e Romës, Kaskën natën e furtunës së tmerruar, me superstitën, me zemërimin e perëndive për arrogancën e tiranit dhe poshtërimin e romanëve; Mark Antonin, pasi nuk i shkoi fjala që të qërohet, me proponime ofiqesh dhe ryshfetesh. Dyke studiuar njerëzit dhe dobësitë e tyre, është bërë pesimist, s'i ka besim popullit, të cilin e meprizon,⁵ s'ka asnjë shpresë nga romanët e rinj, që u bënë dhën përpara një ujku, dhe ka arrirë në konkluzjen që duhen çliruar me pahir, që duhen shtyrë me hosten a hequr me kapistall në udhën e përparimit. Po ashtu sikundër s'u ka besim njerëzve Kasi, ashtu s'i kanë besim as ata; populli ia ka frikën, kundërshtarët ia kanë tmerrin, shokët ia kanë dyshimin. Po Kasi, ashtu si njih të tjerët, njih edhe veten e tij: di fare bukur ç'mejtim kanë të tjerët për të, di cenet e veta, di mungesat e sistemit të tij, di që ay nuk duhet ta heqë vallen si kryetar. Dhe këtu është bukuria e këtij idealisti revollucionar. Për hir të çështjes, sakrifikon ambicjen e tij personale dhe, ndonëse ay e ka organizuar grupin revollucionar, ndonëse ka dyshime për sistemin e Brutit, e njih këtë si kryetar qëkur e fitoi me anën e tij, i vihet nën urdhërin dhe i bindet në të gjitha me dishiplinën e një ushtari roman. Kur i duket që methodat e Brutit shpien në katastrofë, proteston, ndizet, ulërin dhe dikur jep përshtypjen sikur do t'i vërvitet shokut. Aspak. Si nonjë djalë shkolle, i unjet mësonjësit, i bindet plotërisht, pastaj qahet që mësonjësi duhej ta kishte vrrarë për sjelljen e tij. Sa e çmonte Bruti këtë luan, të tmerruar për tiranët po të zbutur për shokët e idealit, ia thotë pas vdekjes: Ish i funtmi i romanëve!" Sikundër thamë më sipër, Shekspiri, që të mos na lërë të kuptojmë që katastrofa e revollucionarëve ardhi nga lajthimet a nga sistemi i Brutit, na tregon tërthori, po fare çkoqur, arsëyet kryesore, nga të cilat do të kishte ardhur katastrofa doemos. Këto qenë atituda e ushtrisë, e parësisë dhe e popullit.

Ditën që vritet Jul Qezari, ushtria e të nipit të tij, Oktavit, ndodhet afër Romës dhe natyrisht veteranët e Jul Qezarit marrin anën e tij, kur anën e idealistëve republikanë e marrin djelmuria, shtudentët, poetët, artistët dhe intelektualët.

Ç'atitudë mbajtën parësia, duket nga sjellja enigmatike e Ciceronit. Ditën që i blatohet kurora mbretërore Jul Qezarit, të gjithë prisnin të dëgjonin ç'mejtohej për këtë çështje Ciceroni, oratori i dëgjuar dhe ish-konsulli i Republikës Romane. Po ky pati frikë ta çfaqë mejtimin e tij dhe foli gërqisht. Populli s'mori vesh as gjysmë fjalë dhe ata që dinin gërqisht e kuptuan, nënqeshnë dhe tuntë kokën. Ciceroni kish qenë dikur trim në punë, përgjithërisht trim në fjalë, po këtë herë kish ngordhur nga të gjitha pikëpamjet. Pas shëmbëllës së tij, u suallë dhe të tjerë dhe ndënjnë të paanshëm. Po paanësia nuk i shpëtoi, se posa ra fuqia në dorë të Mark Antonit e të Oktavit, Ciceroni e pagoi fjalën gërqishte dhe atitudën e dyshimtë me kokën e tij. Ashtu e pësuan dhe shokët që e muarë për shëmbëll.

Populli ishte pa dyshim në favor të republikanëve dhe kundër Jul Qezarit. Kjo duket çkoqur në shkenën e parë të kësaj drame, ku të dy tribunët, Flavi dhe Marulli, me ca qërtime e përndajnë dhe e dërgojnë në shtëpi popullin që ish mbledhur për të sallutuar Jul Qezarin. Pas vrasjes së këtij, populli e pret me entuziazmë Brutin dhe s'do të dëgjonjë as gjysmë fjalë kundër këtij nga goja e Mark Antonit. Po ky dinte të goditte pikërisht atje ku i dhëmppte popullit dhe ia ftoh entuziazmën, dyke bërë që në krye të fjalës së tij një alluzion ironik për shokët e Brutit. Sikur të mundte të fliste hapur, Mark Antoni do t'u kishte thënë dëgjonjësve të tij shkurt e prerë e pa retorikë këto: "Bruti është i nderçim, po e kanë gënjyer shokët e liq; këta e kanë vrarë Jul Qezarin nga inati personal dhe nga ambicja që t'i zënë vëndin e jo që ta çlirojnë popullin; pas Jul Qezarit zemërmirë, që e deshte popullin, do të vinjë një tiran zemërluk si Kasi, të cilin e njihni fare bukur; nuk do të vinjë dot Bruti, se ky u bë vegël e verbër e Kasit, se ndryshe Bruti nuk do të ngrente kurrë dorën për të vrarë mikun e tij më të shtrenjtë, Jul Qezarin, i cili e deshte si ëngjëll; me vrasjen e Jul Qezarit dhe me hipjen e Kasit në fuqi, Roma u prish e u çkatërrua; dhe- "Ahere unë e ju të gjithë ramë dhe na përmbysi tradhësi' e gjaktë!". Populli e mori vesh Mark Antonin menjëherë që nga alluzionet e para, sikundër duket nga eksklamata e një qytetari, i cili thotë që, pas Jul Qezarit, është frikë se mos vinjë nonjë më i lik, domethënë Kasi. Nga ana tjetër, është një lajthim të besohet që populli republikan i Romës, antieqezarian sa rronte Qezari, probrutian entuziazistik pas vrasjes tij, u kthye prej Mark Antonit si me magji kundër liberatorëve dhe vete u djeg shtëpitë. Këtë përshtypje na e jep Shekspiri vërtet, po është vetëm një illuzion dramatik i shkenës, me agentët e tij. Përpara se të mbanjë fjalën funerale, ka mësuar që ushtëria e Oktavit me veteranët e Jul Qezarit, ndodhet në dyer të Romës; lëshon pra ca agjitorë, të cilët, dyke pëshpëritur në vesh më të djathtë e më të mëngjër lajmën e ardhjes së një

ushtërie qezariane gjakmarrëse, nga njëra anë e trëmbin popullin republikan dhe, nga ana tjetër, ndezin larot për kundërrevolucion. Aq populli sa dhe parësia e Romës përgjithërisht nuk janë fajtorë, se e tradhëtuan lëvizjen republikane, po se ndëjnë mënjatë të ftohur a të terrorizuar dhe i lanë të vetëm e në baltë Brutin e Kasin. Këtë atitudë fatale e paguan shtrenjtë pastaj, dyke hyrë në një zgjedhë tiranie, të cilën e mbajtën brezat e pastajmë mi zverk shekuj me radhë gjersa u çkatërua e u çduk perandoria romane.

PERSONA TË DRAMËS

JUL QESARI

OKTAV QESARI

MARK ANTONI

EMIL LEPI

CICERONI

PUBLI

POPIL LENA

} *Triumvirë pas vdekjes
së Jul Qesarit.*

} *Senatorë.*

MARK BRUTI

KASI

TREBONI

LIGARI

DEC BRUTI

METELL CIMBRA

CINNA

} *Konspiratorë kundër Jul Qesarit.*

FLAVI

MARULI

} *Tribunë.*

ARTEMIDORI, *Sofist i Knidit.*

NJË FALLTAR

LUCILI

TITINI

MESSALA

KATONI I RI

VOLUMNI

} *Miq të Brutit e të Kasit.*

VARRONI

KLITI

KLAVDI

STRATI

LUCI

DARDANI

} *Shërbëtorë të Brutit.*

PINDARI, *Shërbëtor i Kasit.*

KALFURNJA, *e Shogja e Jul Qesarit.*

PORSHA, *e Shogja e Mark Brutit.*

Senatorë, Qytetarë, Ushtarë, Gardianë, Pasonjës, etj.

SKENA. – PJESA E MADHE E LODRËS NË ROMË; PASTAJ NË SARD DHE PRANË FILIPIT.

AKT I

SHKENË I

Romë. Një Rrugë.

Hyjnë FLAVI, MARULLI *dhe disa* QYTETARË.

FLAVI

Largohuni, përtacë! Në shtëpi!
Mos është' e kremte sot? Apo s'e dini
Që nuk barisni dot, si punëtorë,
Në ditë punëtore, pa emblemë
Për çdo zanat? Or ti, fol, ç'punë bën?

I PARI QYTETAR

Zot, jam strugatës.

MARULLI

Ku ke brushtellën e lëkurt' e rigën? Ç'po bën këtu me rrobat më të mira?
Ti, ç'punë bën, or zot?

I DYTI QYTETAR

E drejta, or zot, përpara një punëtori të hollë si ky, unë s'jam veç, si të
them, një arnonjës.

MARULLI

Më thuaj ç'punë bën? Përgjigj-u shpejt.

I DYTI QYTETAR.

Një punë, or zot, të cilën besonj që munt t'a bënj me ndërgjegjie të qetë,
se me të vërtetë, or zot, ua ndreq mëkatarëve tabanet e shtrëmbëra.

MARULLI

Zuzar, zuzar i prapë, ç'punë bën?

I DYTI QYTETAR

Të lutem, zot, mos u çir me mua; se, po të çiresh, munt të të qep.

MARULLI

Si the, zuzar pa cipë? Të më qepësh?

I DYTI QYTETAR

Po, zot, të t'i arnonj këpucët.

FLAVI

Mos je shollar, mor, apo jo?

I DYTË QYTETAR

Vërtet ashtu., or zot; rronj vetëm me gjëlpëryerin; ua qep burrave dhe grave shollat. Me fjalë të tjera, or zot, jam xherahu i këpucëve të vjetra; kur ndodhen në rezik të madh, un' i shëronj; këmbët më të hieshme që baresin në rrugët, kanë shkuar nga dora ime dhe ua kam mbathur unë këpucët.

FLAVI

Po pse ke dalë nga dyqani sot?

Përse i prin në rrugë këta njerës?

I DYTË QYTETAR

E drejta, or zot, që të grisin këpucët e të kem më tepër punë. Po, që të mos të gënjenj, or zot, kemi dalë të shikojmë Qesarin dhe të gëzohemi në triumfin e tij.

MARULLI

Pse të gëzoheni? Ç'viktore sjell?

Dhe ç'tributar' i vijnë pas në Romë

T'i zbukurojnë qeren triumfale?

Ju drurë, gurë dhe shkëmbinj pa ndjenja,

O ju, Romanë, pa shpirt e pa zëmër,

Pompeun nuk e njohtë? Oh, sa herë

U-ngjittë nëpër mure dhe fortesa,

Në tura, në dritare dhe në maja

Oxhakësh, me fëmijët në pëqi,

Dhe ndënjtë tërë ditën me durim

Pompen' e math t'a shihnit rrugëve

Të Romës kur kalonte, dhe posa

I dukej qerja, klithmës ia kërrcisnit

Sa dridhej Tibri nënë shtrat të tij

Nga brohoria e përgjithëshme,

Q' i oshëtinte nëpër breg e zall.

Dhe dilni sot me rrobat më të mira?

Dhe ditën sot e bëni një të kremte?

Dhe lule udhës shtroni për atë

Që triumfoj mi gjakun e Pompeut?
Largohuni!
Shkoni më shpi, më gjunjë perëndive
U lutuni murrtajen të ndalojnë,
Që turret mi këtë mosmirënjohje.

FLAVI

Shkoni, o miq, e lani këtë faj:
I mblithni vegjëlinë, shokët tuaj,
I shpini buzë Tibrin, derthni lot
Gjersa të fryhet rrjedhja më e unjur
Edhe të puthë bregun më të lartë.
(*Dalin* QYTETARËT)

Shih, zëmra plump e tyre u zbut
E çduken si fajtorë gojë-kyçur.
Ti, zbrit andej nga an' e Kapitolit,
Unë këtej. Stolit' i çkul nga çdo
Piktur' e Jul Qesarit që të gjes.

MARULLI

A munt t'a bëjmë këtë gjë?
E di që kemi Luperkalet sot?

FLAVI

S' prish punë; s'duhet lënë varrur
Asnjë pikturë me tropë Qesari.
Unë shetit e zbonj nga rruga turmën;
Bëj gjithashtu ku t'i shikosh të mbledhur.
Kështu nga krahët shkabës Jul Qesar
Ia ndukim pëndet para se t'i rriten,
Dhe fluturon pa vrap, si zoqt' e tjerë,
Se ndryshe ngjitet përtej pamjes syrit
Dhe na përmban në frikë skllavërishte.
(*Dalin*)

SHKENË II

Gjithatje. Një Shesh Publik.

Hyjnë me procesje dhe muzikë QESARI, ANTONI *i veshur*
për rendjen, KALFURNJA, PORSHA, DECI, CICERONI,

BRUTI, KASI *dhe* KASKA; *një turm' e madhe vjen pas,*
midis të cilëve një FALLTAR.

QESARI
Kalfurnje!

KASKA
Heshtni, ej! Qesari flet! (*Pushon muzikë*).

QESARI
Kalfurnjë!

KALFURNJA
Urdhëro, Imzot!

QESARI
Qëndro-i Mark Antonit tamam udhës
Në rendjen, kur të niset. Mark Anton!

ANTONI
Qesar, Imzot!

QESARI
Të mos harrosh në shpejtësi, Anton,
T'a preksh Kalfurnjën; se, si thonë pleqtë,
Beronja shkunt mallkimin e moslindjes,
Kur preket në këtë të shenjtë rendje.

ANTONI
Do t'a mbanj mënt; Qesari kur më thotë
„Bëj këtë gjë!" u-bë dhe u-mbarua.

QESARI
Nis pra; mos lër ceremoni pa bërë. (*Muzikë*).

FALLTARI
Qesar!

QESARI
Eh, kush thërret?

KASKA

Pushoni çdo shamatë; heshtni prapë! (*Muzika pushon*).

QESARI

Kush më thërret në mes të popullit?

Një zë m'i mprehtë se muzika klithi:

„Qesar!" Folë; Qesari të dëgjon.

FALLTARI

U-ruaj idave të Marsit.

QESARI

Kush është' ay njeri?

BRUTI

Ky është një falltar; të porositi

T'u ruhesh idave të Marsit.

QESARI

Përpara sillmani t'ia shoh fytyrën.

KASI

Or zot, pa dil përpara Jul Qesarit.

QESARI

Ç'më the tani? Fol prapë dhe një herë.

FALLTARI

U-ruaj idave të Marsit.

QESARI

Është ëndërronjës; lëreni; eh, shkojmë.

(*Marsh. Dalin të gjithë veç BRUTIT dhe KASIT*).

KASI

A do të vish të shohësh rendjet?

BRUTI

Jo, nukë vinj.

KASI

Të lutem, eja.

BRUTI

S'm'i k'ënda lodrat; më mungon një pjesë
E gjallësisë që ka Mark Antoni.
Po të mos të ndalonj nga udha, Kas;
Ja ku të lë.

KASI

Mark Brut, po të vë re tani në funt:
S'të ka për mua syri ëmbëlsinë
Dhe dashurinë që më kish një herë,
Dhe e shikon i mvrojtur dhe i huaj
Një mikun tënt, që po të do.

BRUTI

O Kas,
Mos u-gënje; i vura cipë syrit
Dhe ktheva trubullimin nga fytyra
Përbrënda meje. Se që prej pak kohe
Më ngasin pasione kundërshtare,
Mejtime, që përkasin vetëm mua,
Dhe nofta sjelljen pak m'a ngrysin.
Pra, s'duhet të helmohen miqt' e mi -
Dhe një prej syresh je dhe ti, o Kas, -
As të m'a marrin mosvërejtjen ndryshe;
Se Brut' i varfër luftë ka me veten,
Dhe dashuri harron t'u çfaqë miqve.

KASI

Ahere, t'a kuptova mvrojtjen liksht;
Kështu në krahëror kam mbajtur fshehur
Mejtime dhe shtudime plot me vlerë.
Më thuaj, Brut, a sheh fytyrën tënde?

BRUTI

Jo, Kas; se syri veten nuk e sheh
Veç me riflektë nga të tjera gjëra.

KASI

Ashtu vërtet:

Dhe më vjen shumë keq, o Brut,
Që s'ke pasqyrë që të të tregonjë
Në syrin vlerën tënde të mbuluar,
T'a shohësh hien tënde. Kam dëgjuar
Disa nga më të nderçimit e Romës -
Përveç Qesarit të pavdekëshmë -
Për ty të flasin e të dëshërojnë
Bujari Brut t'i kishte çelur sytë.

BRUTI

Nëpër ç'rezike po më prin, o Kas,
Që po më shtyn në shpirtin të kërkonj
Atë që nuk e kam?

KASI

Ahere më dëgjo, i dashur Brut:
Dhe posa veten tënde s'e sheh dot,
Veç me riflektë, unë, si pasqyrë,
Do t'të zbulonj modestërisht një anë
Të vetes sate që s'e di ti vetë.
Dhe mos m'a merr për keq, i dashur Brut:
Po t'isha tallës i zakonëshmë,
Që reklamonj me bera dashurinë
Në blerësit e rinj; a në më ditsh
Që përkëdhel e përqafonj këdo
Dhe e shkelmonj pastaj; a në më ditsh
Që në dëfrim e dasmë vllazërohem
Me tërë turmën, ruaj-u prej meje.
(Trumbeta dhe brohori).

BRUTI

Pse brohoritin? Populli, kam frikë,
E zgjeth Qesarin mbret.

KASI

Ke frikë, the?
Ahere, s'të pëlqen kjo gjë aspak.

BRUTI

Aspak, po prap' e dua fort Qesarin.
Po kaqë gjatë pse më mban këtu?

Ç'gjë vallë dëshiron të më tregosh?
Në qoftë për të mirën e përgjithshme,
Në njerin sy vër nder, në tjetrin vdekje,
Dhe pa ndryshim do t'i shikonj të dy.
Se, perënditë më ndihmofshin, dua
Më tepër nderin se ç'i ndruhem vdekjes.

KASI

E di, o Brut, e ke këtë virtyt
Në shpirt, siç di seç ke në trup përjashta.
Pra nderi është them' e fjalës sime.
S'e di ç'ide ke ti e bota tjetër
Për këtë jetë; sa për veten time,
Më mirë vdes se rronj, kur të kem frikë
Nga një njeri tamam si unë vetë.
I lirë linda si Qesari; si ti;
Të dy po hamë bukë, dhe të dy
Po e durojmë dimrin si ay.
Një herë, në një ditë t'ashpër shqote,
Kur Tibr' i trubull rrihte, çirte zallin,
Më tha Qesari: "A kuxon, or Kas,
Të hidhemi mi këto vala t'egra
Me not gjer m'anën tjetër?" Sa m'a tha,
Si qesh' i veshur, u-vërvita n'ujë
Dhe pas e ftova; pas, vërtet, më ra.
Buçiste lumi, e përçanim ne,
E hithnim tej me mushklila sulmë-plote
Me zëmra sedër-plotë ia prisnim hovin;
Po, pa arrirë pikën ku qëllonim,
Qesari thirri: "Ndih-më, Kas, se mbytem!"
Dhe unë, si stërgjysh' i math Enea,
Që përmi sup shpëtoj nga flag'e Trojës
T'atën, Ankisin plak, ashtu, nga valat
E Tibr'it çkula Jul Qesar' e lodhur.
Dhe ky tani mu-bë si perëndi,
Dhe unë s'jam veç krijatyr' e mjerë
Që duhet t'unjem kur ay lot syrin.
Ka patur ethe kur na ish në Spanjë,
Dhe kur e kapi e keqja, vura re
Që dridhej; po, na dridhej perëndia!
Nga buz' e ngordhur i kish ikur gjaku;

Dhe ay sy që botën tër' e tunt
Kish humbur dritën; po, dhe regëtime;
Dhe ajo gjuhë, q'urdhëroj Romanët
T'a vënë re, t'ia shtypin fjalët libra,
Ajme, rënkonte: "Ujë nem Titin!"
Si goc'e mekur. Ju, o perëndira,
Çuditem qysh njeri si ky trup-dobët
Iu-sul mi supet botës madhështore
Dhe mbretëron mi të pa shoq, i vetëm.
(*Trumbeta dhe brohori*).

BRUTI

Po brohoritin prapë që të gjithë!
Më duket se dorë-trokitjet çfaqin
Q'u-rrit Qesari me të tjera ndere.

KASI

Ay shetit tani te bot' e ngushtë
Si një Kollos; dhe ne të vegjëlit
Po i baresim nënë këmb' e shohim
Mos gjejmë nonjë varr pa nder për veten.
Dikur njeriu është i zot' i fatit:
S'na kanë yjtë faj, i dashur Brut,
Po vetë ne, që jemi zëmër-dobët.
Mark Bruti e Jul Qesari; ç'të ka ky?
Pse emr' i tij të tingëllin më tepër?
Në shkresë, yt' i bukur sa i tij,
Në gojë, sa i tij i hieshm' yti,
Në peshë gjithaq' i rëndë; kungjëro-i
Dhe "Bruti" ngre shpirita sa "Qesari".
Tani, për perëndit' e gjitha bashkë,
Me se ushqehet ky Qesari ynë
Që kaq' i math u-rrit? Turp ty, o shekull!
Moj Romë, s'lintke bij bujarë më!
Që nga përmytj' e madhe e këtej,
Ku ka një bres që s'ndrit veç me një burrë?
Kësaj i thonë Rom' e vënt ka mjaft,
Kur s'paska brënda veç një burrë vetëm.
Oh, ty dhe mua pleqtë na treguan
Që kish një herë një Jun Brut në Romë,
Që preferonte ferr-hoborr për jetë

Se sa një mbret mi kokë.

BRUTI

S'dyshonj aspak që po më do, or Kas;
Ku po më shtyn kështu, e marr pak vesh;
Q'i kam mëjtuar dhe këto dhe gjendjen
Do t't'a tregonj më vonë; po tani
S'ma k'ënda, dhe të lutem miqësisht
Më tutje mos më ngaj. Ato që the
Do t'i peshonj; ç'ke për të thën' akoma
Do t'i dëgjonj me nge dhe me durim
Dhe do të gjejmë kohën e përteshme
Këto të larta gjëra t'i shoshitim.
Pra, gjer ahëre, mbaj nër mënt këtë
Që Brutit i pëlqen më mirë t'ishte
Një katundar se bir' i lart' i Romës
Nënë këto kondita faqe-zeza,
Që gjendj' e sotme na ngarkon mi supet.

KASI

Gëzohem që kjo gjuh' e pafuqishme
M'i nxori Brutit ca shkëndija zjarri.

BRUTI

Mbaruan lodrat dhe Qesari kthehet.

KASI

Kur të kalonjë, kap nga mënga Kaskën,
Dhe pas mënyrës tij do t'na tregonjë
Çdo gjë me rëndësi që ngjau sot.
(*Hyjnë* QESARI dhe PASONJËSIT).

BRUTI

Ashtu vërtet po bënj. Po shih, or Kas,
Në ball' i ndrit Qesarit pik' e vrerit;
Të tjerët duken si ca qen të rrahur;
Fytyra e Kalfurnjës është e zbetë,
Dhe syr' i Ciceronit zjarr i kuq,
Si shpesh në Kapitol e kemi parë
Kur na përfytej në Senat me shokët.

KASI

Kaska tani po na tregon se ç'ngjau.

QESARI

Anton!

ANTONI

Qesar!

QESARI

Rreth meje njerës le të kem të ngjallmë
Dhe kokë-rumbull dhe që flenë natën;
Ky Kasi aty ka sy të that' e t'urët;
Mejtohet tepër; pra, është' i rezikshim.

ANTONI

Mos ia kij frikën; nuk është' i rezikshim.
Është Roman bujar e burr' i urtë.

QESARI

Më mirë t'ish m'i ngjallmë; s'ia kam frikën,
Po sikur t'isha i zoti të kem frikë,
S'njoh asnjeri që duhet mbajtur lark
Më tepër se ky Kas' i that' aty:
Këndon pa prerë, është' i math vërejtës
Dhe sheh përtej çdo pune njerëzësh;
S'do lodra, si do ti, or Mark Anton;
S' dëgjon muzikë; rrallë buzëqesh
Dhe buzë-qesh me një mënyrë, sikur
Me veten tallet, sikur qërton shpirtin
Që mundi e buzëqeshi me një gjë.
T' atijët s' rrinë kurrë zemër-qetë
Sa shohin tjatër më të math se veten,
Andaj pra janë shumë të rezikshim.
Të thom më tepër ç'duhet patur frikë
Se sa ç'kam frikë, se përherë jam Qesari.
Shko më të djabatë, se m' u-shurth ky vesh
Dhe drejt më thuaj ç'ide ke për të.

(Marsh. Dalin QESARI dhe PASONJËSIT veç KASKËS)

KASKA

M'a hoqe mëngën; do të flaç me mua?

BRUTI

Po, Kaskë, thuaj-më ç'ka ngjarë sot,
Që duket Jul Qesari aq' i mvrojtur?

KASKA

Po ishe vet' atje, apo nuk ishe?

BRUTI

Po t'isha vetë, s'të pyesnja ç'ngjau,

KASKA

Ja, i blatuan një kurorë; dhe kur ia blatuan, ay e vuri mënjatë me anën e
prapme të dorës, kështu; dhe ahë, populli nisi të brohoritë.

BRUTI

Po për ç'gjë qe shamat' e dytë?

KASKA

Ja, për këtë prapë.

KASI

Brohoritë tri herë; për ç'gjë qe klithma e funtme?

KASKA

Ja, për këtë prapë.

BRUTI

A ia blatuan kurorën tri herë?

KASKA

Po, tamam, ashtu, dhe aj e vuri mënjatë tri herë, çdo herë më ëmbël se të
parën; dhe çdo herë që e vente mënjatë, fqinjt' e mi zëmër-bardhë
brohoritnin.

KASI

Kush ia blatoj kurorën?

KASKA

Ja, Antoni.

BRUTI

Tregona-e me hollësitë, Kaskë.

KASKA

Më vjen më lehtë të varem se sa t'ju tregonj hollësitë e ngjarjes, ish një komedi e fjeshtë; nuk e vura re mirë. Pashë Mark Antonin që ia blatoj kurorën; po prapë s'qe tamam kurorë; ish një nga ato kurorkat; dhe sikundër ju thashë, ay e vuri mënjane një herë; po me gjithë këtë, pas mëndjes sime, do t'a kish mbajtur me gëzim. Ahere, ky ia blatoj përsëri; ahere ay e vuri mënjane përsëri; po, pas mëndjes sime, s' i bënte zëmra fare t' i largonte gishtërinjtë prej saj. Dhe ahere ky ia blatoj për herën e tretë; ay e vuri për herën e tretë mënjane; dhe çdo herë që e refuzonte ay, turma brohoritnin dhe trokitnin duart' e krastitura, dhe hithnin përpjetë kësulata e dirsura, dhe çfrynin aqë shumë fiomë kundërmonjëse që Qesari e refuzonte kurorën sa ment e mbytnë Qesarin; se i ra zali dhe u-rrëzua për-dhe; dhe nga ana ime, s' kuxonja të qeshnja nga frika se mos hapnja gojën dhe më hynte në grykë er' e ligë.

KASI

Po më thuaj, të lutem: si! a i ra zali Qesarit?

KASKA

U-rrëzua për-dhe në tribunë, dhe iu-shkumbëzua goja, dhe iu-lith gjuha.

BRUTI

Ishte fare e natyrshme: se e zë ajo pun' e keqe

KASI

Jo, Qesarin nuk e zë; po ty dhe mua dhe Kaskën trim na zë ajo pun' e keqe.

KASKA

S' di ç' do të thuash me këtë, po jam shigur, Qesari u-rrëzua për-dhe. Në qoftë se populli reckaman nuk e dorë-trokitnë dhe nuk e vërshëllyen, kur u pëlqente dhe kur u dëshpëlqente, sikundër bëjnë zakonisht me aktorët në theatër, nukë jam burr' i vërtetë.

BRUTI

Ç' tha kur ardhi më vete?

KASKA

Ja, para se të rrëzohej, kur pa se kopeja komune ishte gëzuar që e refuzoj kuroren, e çori dhe e hapi jelekun dhe i ftoj t' ia presin gërlanin. Dhe m'u-nxiftë shpirti, në mos kam dëshëruar t' a mernja për fjale, pa le të shkonja në skëterrë me zuzarët. Dhe kështu u-rrëzua për-dhe. Kur ardhi më vete prapë, tha se, në qoftë se kish bërë a kish thënë ndonjë gjë pa vënt, u lutej zotërisë tyre të besonin që ia kish fajin sëmundja. Tri a katër femra, atje ku qeshë, psherëtitnë: „Ah, i varfëri!” dhe e ndjenë me gjithë zëmër; po kjo s' ka ndonjë rëndësi; se dhe sikur t' ua kish vrarë nënat Qesari, prap' ashtu do të kishin bërë.

BRUTI

Dhe pas kësaj kaloj kështu i mvrojtur?

KASKA

Po.

KASI

A tha gjë Ciceroni?

KASKA

Po, foli gërqisht.

KASI

E ç' desh të thoshte?

KASKA

S'di; para se t'jua them, do të më dalë shpirti. Po ata që e kuptuan buzë-qeshnë me njëri-jatrin dhe tuntnë kokën; po sa për mua, më ish gërqishte. Munt t'ju them dhe sa lajme të tjera: Marullit dhe Flavit ua mbyllë gojën nga shkaku që kishin hequr stolitë nga pikturat e Qesarit. Lamtumirë. Kishte dhe ca komedira të tjera akoma, po nuk i mbanj mënt.

KASI

Tek un' a vjen për darkë sonte, Kaskë?

KASKA

Jo, jam zotuar gjetkë.

KASI

A vjen për drekë nesër?

KASKA

Me gas, në qofsha gjallë, e në qofsh shëndoshë,
E në qoftë dreka jote e vyer për të ngrënë.

KASI

Fort mirë; nesër pra, të pres.

KASKA

Kështu: pra, lamtumirë që të dy.
(*Del.*)

BRUTI

Qysh kaq'i trash' u-bë ky djalë?
Ish zjarr i mprehtë, kur në shkollë vente.

KASI

Ashtu prap' është në të vepëruar
Çdo punë të guximtë dhe bujare,
Me gjithë që po duket i ngadalshim.
Kjo ashpërsi është si një lënk
I sqojtësisë, që t'a çel oreksin,
Të bën t'ia digjërosh më mirë fjalët.

BRUTI

Kështu tamam. Sa për tani, të lashë;
Dhe nesër, po të duash të fjalosemi,
Vinj në shtëpinë tënde; a në daç,
Tek unë eja ti, dhe do t' të pres.

KASI

Vinj unë; gjer ahëre, mejto botën.
(*Del BRUTI*).

Më je bujar, o Brut; po prapë shoh
Që zemr' e ndërçime munt të të kthehet
Nga udh' e vetes; duhet pra, përherë
Bujari pranë shokut të qëndronjë;
Se kush është' aq' i fortë sa s'gënjehet?
Qesari më urren; po Brutn' e do;

Të qeshë Bruti un' e ay Kasi,
S'kishte nevojë të më përkëdhelte.
Që këtë natë nga dritaret do t'i heth,
Me anë miqsh të ndryshmë, që t'i duken
Se ia dërgojnë disa qytetarë,
Ca shkresa që t'i çfaqin sa nderohet
Në Romë emr' i tij; atje tërthori
Çkoqitet dhe ambicja e Qesarit.
Dhe pas kësaj, Qesari s'ka ku shkel;
Se do t'a tundim, a më keq na del.
(Del).

SHKENË III

Gjithatje. Një Rrugë.

*Rrufe dhe vetëtimë. Hyjnë, nga anë të kundërta, KASKA
me shpatën të çësbur dhe CICERONI.*

CICERONI

Oh, mirë mbrëma, Kaskë! Thuaj-më
Qesarin a e shputë në shtëpi?
Pse t'u-zu fryma? Pse shikon ashtu?

KASKA

Ti s'do t'a dish, kur rrot' e tërë tokës
Po tundet si purtekë? O Ciceron!
Kam parë shqota, erëra të marra,
Që çajnë dushqe; dhe kam parë detin,
Që fryhet, shkumbëzohet e tërbohët,
Dhe gjer në re skërmitëse vërvitet,
Po kurrë gjer tani, gjer këtë natë,
Kurrë s'kam parë shqotë që çfryn zjarr.
A krisi luft'e brëndëshme në qjell,
A bota perëndit' i zemëroj,
I ndezi sa na çojnë çkatërrimin.

CICERONI

Vërtetë, ç'gjë t'jater pe më të çudiqime?

KASKA

Një skllaf - e njeh nga pamja mirë - ngriti

Dorën e mëngjër lart, që digjej flagë,
Që ndritte sa njëzët pishtarë bashkë,
Po dora nuk iu-ngâ aspak nga zjarri.
Pastaj - q'ahere shpatën e mbanj çveshur -
Nga Kapitoli pashë një luan
Që më shikoj e tutje shkoj mërzhitur
Pa më cënuar; një qint gra të zbeta,
Të çmendura nga frika, ishin mbledhur
Në kodër, dhe betoheshin që panë
Njerës të zjarrtë posht' e lart në rrugë.
Dhe dje zogu i natës na qëndroj
Tamam në mes të ditës mun' mi forin
Dhe po vajtonte. Kur këto çudira
Përpiqen bashkë, le të thonë bota:
“Ja shkaku i tyre; janë natyrale!”
Un' i besonj si shenja profetike
Mjerimesh nga një qjell i zemëruar.

CICERONI

Vërtet, sot gjendja është lesh e li;
Po dhe njeriu gjërat i shpjegon
Pas qefit, fare lark kuptimit tyre.
A vjen në Kapitol Qesari nesër?

KASKA

Po, vjen; se porositi Mark Antonin
T'ju lajmërojnë që na vjen atje.

CICERONI

Natën e mirë pra, o Kaskë; sonte
Me këtë qjell të trubull s'ecet rrugës
(*Del* CICERONI. *Hyn* KASI)

KASI

Kush është?

KASKA

Një Roman.

KASI

Kaska, pas zërit.

KASKA

Ke vesh të mirë. Kas, ç'nat' është kjo!

KASI

Një nat' e mirë për të nderçimit.

KASKA

Kush pa një qjell kaqë skërmitës?

KASI

Ata q'e panë dhenë plot me faje.
Se sa për mua, kam baritur rrugëve
Dhe kokën ia kam unjur natës s'ashpër,
Dhe ja kështu, si po më sheh, o Kaskë,
Rrufesë ia kam hapur krahërorin;
Dhe kur shigjeta vetëtimash çirnin
Zemrën e qjellit, veten paraqitnja
Atje ku shkreptëtinin e qëllonin.

KASKA

Po pse kështu e provokove qjellin?
Njeriu trëmbet, dridhet doemos,
Kur perëndit' e lartë na habitin
Me shenja dhe kasnecë të tmerruar.

KASI

Më je i fjetur, Kaskë, dhe shkëndijat
E jetës që ka një Roman s'm'i ke,
As' i përdor. U-zbeve, hape sytë,
U-trëmbe, u-tmerrove, u-trullose,
Kur sheh mërin' e qjeve të çkallmuar;
Po shkakun e vërtetë në kërkofsh,
Pse këto zjarre, pse këto fantazma,
Pse shpendë e shtaza çthuren, çfisërohen,
Pse pleq e çiliminj profetësojnë,
Pse që të gjitha ndrrojnë regulla,
Natyrë dhe zakone të mëparshme
Në cilësira monstruoze, ahëre
Zbulon që qjelli i frymëzoj kështu,
I bëri vegla frike e lajmërimi

Përmi një gjendje monstruoze.
Tani a munt të të tregonj një burrë,
Tamam si nat' e sotme e tmeruar
Që bumbullin e vetëtin, hap varret
E ulërin, luan në Kapitol,
Jo më të fortë se sa ti dhe unë
Nga trupi, po q'u-rrit si një kuçedër
E na tmerron si këto krisma t'egra.

KASKA

Flet për Qesarin; apo jo, or Kas?

KASI

Kush do qoftë; se tani Romanët
Na paskan vetëm trupat si stërgjyshët,
Po frym' e etërve na paska vdekur
Dhe shpirt' i nënave na qeveriska;
Se zgjedha që durojmë na çfaq gra.

KASKA

Vërtet, thuhet se nesër senatorët
Mejtohen t'a vendosin mbret Qesarin
Me një kurorë përmi tok' e det,
Kudo përjashta Italisë.

KASI

Ahere kamën di ku t'a vendos:
Nga robëria Kasi çliron Kasin.
Kështu, o qjell, e bën të dobëtin të fortë
Kështu, o qjell, tiranët i përmbys:
Sepse as kulla as muri qipre
As burgje t'errtë as zinxhire hekuri
Nuk e përmbajnë dot fuqin' e shpirtit;
Po jetës lodhur nga këto pengime
S'i mungon kurrë forc' e vetë-shojtjes.
Kur di këtë, e dittë bot' e tërë
Që pjesën tiranie që duronj
E shkunt kur të më teket.

KASKA

Dhe unë gjithashtu:

Kështu çdo skllaf e mban në dorë
Fuqinë t'a mbaronjë skllavërin' e tij.

KASI

Dhe pse Qesari na u-bë tiran?
I shkreti! Jam shigur që s' bëhej ujë
Veç nga që pa se qenkan dhën Romanët;
S'bëhej luan pa qënë dhi Romanët;
Ata që duan shpejt të ndezin zjarr
Me kasht' e nisin; ç'gatër qënka Roma,
Ç' bluashk' e ç'pleh që shërben të ndritë
Një gjë të poshtër aqë sa Qesari?
Po, ah! o helm i zëmrës, ku më shpure?
Se nofta flas përpara një shpirt-skllavi;
Ahere di si të përgjigjem: Jam
I armatisur dhe s'më trëmp reziku.

KASKA

Kaskës i flet, e një njeriu, i cili
S' të di pallavra. Ja ku t'a jap dorën;
Formo parti të ndreqsh këto mjerime
Dhe këmbën do t'a shpie aqë lark
Sa s'ka më tej.

KASI

U-mbyll pra pazarllëku
Mëso ahere, Kaskë, që kam bindur
Disa nga më të nderçimit Romanë
T'i vihemi një pune të përbashkme,
Të nderçime dhe të rezikshime.
Dhe di se në Portikën e Pompeut
Më presin shokët; se me këtë natë
S' baret e s' pipëtin njeri në rrugët,
Dhe ngjyr' e elementave na është,
Si në favor të veprës që gatitim,
E gjakt' e zjarrt' e krejt e tmerrshme.

KASKA

Rri pranë, se dikush vjen me nxitim.

KASI

Na qënka Cinna; po e njoh nga ecja.
E kemi mik. (*Hyn CINNA*). Ku po shpejton, or Cinnë?

CINNA

Te ti. Kush është ky? Mos është Cimbria?

KASI

Jo, është Kaska, shok në pllanin tonë.
Po a më presin shokët, Cinnë?

CINNA

Gëzohem. Ç'nat' e tmerrshme është kjo!
Nja dy a tre prej nesh na kanë parë
Ca pamje të çudiçime.

KASI

Më thuaj a më presin?

CINNA

Po, të presin.
O Kas, sikur të muntnje të fitonje
Bujarin Brut për shoqërinë tonë -

KASI

Fli mendjen. Cinnë, merr-e këtë kartë
Dhe vër-e përmi fronin e pretorit,
Ku munt t'a gjenjë Brutin; këtë hidhja
Përmes dritares; vër këtë me vulë
Përmi statujën e Jun Brutit vjetër;
Si t' i mbarosh këto, u-kthe me vrap,
E gje-na në Portikën e Pompeut,
A jan' atje Dec Brutin dhe Treboni?

CINNA

Të gjithë përveç Cimbres; se ky shkoj
Të të kërkonjë në shtëpi. Pra, unë
Shkonj, vë pas porosisë sate kartat.

KASI

Dhe kthe-u në Theatrin e Pompeut.
(*Del CINNA*).

Haj, shkojmë, Kaskë; unë që me-natë
Shoh Brutin në shtëpi të tij; tri pjesa
Ia kemi tonat dhe me këtë pjekje
Të tërë do t'a kemi të fituar.

KASKA

Oh, në çdo zëmër ka një nder të lartë
Dhe punën, që nga ne del si një krimë,
Me namin, si me alkemi të pasur,
E ndrron ay në vler' e në virtyt.

KASI

E ke kuptuar fare mir' atë,
Vlerën që ka, nevojën që ia kemi.
Hajde, se shkoj mes-nata; dhe pa gdhirë
Duhet t'a sqojmë dhe t'a shigurojmë.
(*Dalin*),

AKTI II

SHKENË I

Romë. Kopshti i Brutit.

Hyn BRUTI.

BRUTI

Eh, Luc! Ku je?

Nga yjtë s' marr dot vesh sa orë duhen

Gjer sa të gdhihet. Luc, or djalë!

Sa dëshëronj t'a kisha këtë cen,

Të flinja rëndël Zgjoh-u, Luc! or Luc!

(*Hym LUCI*).

LUCI

Më thirre, imzot?

BRUTI

Shpjer një qiri në dhomën time, Luc;

Dhe si t' a ndezësh, eja këtu, më thirr.

LUCI

Si urdhëron, Imzot,

(*Del*).

BRUTI

I duhet vdekja; dhe nga ana ime,

S'kam shkak privat po të përgjithëshmë

Që t'a godit. E dëshëron kurorën;

Natyrën qysh ia ndrron kjo gjë, ja çështja:

Se dit' e ngrohtë na e rrit nëpërkën,

Dhe duhet të baresim me kujdes.

T'i falim një kurorë? Pikërisht:

Kështu pa fjalë vet' i japim thumbin,

Që kur t' i teket, munt të na kafshonjë.

Çpërdorj' e madhërisë vjen, kur ndahet

Ndërgjegjia nga fuqia; dhe, të them

Të drejtën për Qesarin, nukë di

Kur pasionet po e zotërojnë

Më tepër se sa arësyj' e tij.

Po është e ditur prej të gjithëve
Q' ambicij' e re përunjën e ka shkallë
Dhe ngjitësi përpjet' e kthen fytyrën;
Po me t'arrirë mun' në majë fare,
Ia kthen ahëre shkallës shpatullat,
Në retë sheh, përbuz të poshtmet grada
Nga u-ngjit lart. Kështu Qesari nofta:
Pra, ndal-e, mos e bënë. Dhe kur sherri
S' ka ngjyr' e shkak nga ç' është sot Qesari,
E shtro kështu; n' u-rritë më se ç'është
Arrin këto, ato ekstremite;
Pra, quaj-e si vezë gjarpëri,
Që n' u-kloçitë, lint me helm pas farës,
Dhe vraj-e mun' në ciftë.
(*Hym përsëri LUCI*).

LUCI

Qirin' e ndeza n' odën tënde, Imzot.
Gur zjarri kur kërkonja në dritare,
Kam gjetur këtë kartë të vulosur.
Pa fjalë s' qe atje kur shkova e fjeta.

BRUTI

Shko prap' e fli; se s' është gdhirë edhe.
Mos kemi nesër, bir, idat e Marsit?

LUCI

S' e di, Imzot.

BRUTI

Shiko në kalendarin dhe më thuaj.

LUCI

Si urdhëron, Imzot.

BRUTI

Nga vetëtimat që po çajnë erën
Kam dritë mjaft sa t'a këndonj. (*E çel letrën*).
„O Brut, po fle; pa zgjoh-u dhe shih veten!
A rron dot Roma ... ? Fol, godit, rindreq!
O Brut, po fle; pa zgjoh-u!"

„A rron dot Roma ... ? Vet' e plotësonj:
A rron dot Roma nënë tmerr tirani?
Si, Roma: Një stërgjyshi im nga rrugët
Ia zboj Tarkinin, kur u-quajt mbret.
„Oh, fol, godit, rindreqi" Më luten
Të flas e të godit? Beto hem, Romë,
Në qoftë se rindreqja sakt pason,
Kërkesën dor' e Brutit t'a mbaron!
(*Hym përsëri LUCI*).

LUCI
Zot, Marsi mbush katërmbëdhjetë ditë.
(*Trokitje përbrënda*).

BRUTI
Fort mirë; shko, dikush troket në derë.
(*De/LUCI*).
Që-kur më çpoj kundër Qesarit Kasi
S' kam fjetur.
Që nga lëvizj' e par' e sa t' arrijmë
Te vepërimi i një pune tmerri
Koha në mest na duket si fantazmë,
A ëndërr e shëmtuar; kryemëndja
Dhe veglat vdekëse mbajnë këshillë;
Dhe gjendja e njeriut është' ahëre
Si nonjë mbretëri e vogël që kalon
Një farë kryengritje.
(*Hym përsëri LUCI*).

LUCI
Zot, është Kasi, yt-kunat, në derë,
Që dëshëron të të shikonjë.

BRUTI
A është' i vetëm?

LUCI
Jo, Zot; ka pas disa të tjerë.

BRUTI
A i ke njohur?

LUCI

Jo, Zot; i kanë shapkat përmi sy
Dhe gjysmën e fytyrës nënë gunë,
Dhe s'ishte punë që t'i njihja dot
Nga nonjë vij' e faqes.

BRUTI

Le të hyjnë
(*Del LUCI*).

Janë partia. Konspiratë, natën
Ke turp të çfaqësh ballin e dyshimtë,
Kur është e lir' e liga. Oh, po ditën
Ku do të gjesh një shpellë t' errët mjaft
Të kllaç fytyrën tënde monsturoze?
Oh, mos kërko asnjë, o konspiratë.
E fshih me buzë-qeshj' e ëmbëlsi;
Se sikur të bareç me faqen natyrale,
As vet' Erebi s' është i ngrysur mjaft
Sa të të mpronjë nga zbulimi.
(*Hyjnë Konspiratorët, KASI, KASKA, DECI, CINNA,*
METELL CIMBRA dhe TREBONI).

KASI

Më duket, kemi ardhur tepër shpejt.
Mirë mëngjes! A po t' a prishim prehjen?

BRUTI

I ngritur, isha, s'fjeta tërë natën.
Po shokët që ke pas i njoh a jo?

KASI

Po, cilindo prej syresh; cilido
Po të nderon; dhe cilido uron
të kesh për veten tënde atë mëndje
që të ka çdo Roman bujar në botë.
Ky është Treboni.

BRUTI

Mir' se na ardhi.

KASI

Dhe ky Dec Bruti.

BRUTI

Mir' se na ardhi dhe ay.

KASI

Ky Kaska; e ky Cinna; e ky Cimbra.

BRUTI

Mir' se na arthnë që të gjithë.

Ç' kujdese vigjëllonjëse u-vunë

Në mes të natës e të syve tuaj?

KASI

Të lutem, të të them një fjalë.

(BRUTI dhe KASI pëshpëritin).

DECI

Këtejza gdhihet dita, apo jo?

KASKA

Jo.

CINNA

Po, dhe ato vija zbardhëse,

Që çajnë retë, lajmërojnë ditën.

KASKA

Më ndjeni, që të dy lajthiteni.

Këtej, nga drejtonj shpatën, më del dielli,

Dhe tepër na rëndon nga an' e jugës

Pas stinës motit ku po ndodhemi.

Dy muaj pas, më lart e nga veriu

Na çfaq më parë zjarrin, lindj' e lartë

Qëndron nga Kapitoli, drejt aty.

BRUTI

Më jipni dorën që të gjithë, o shokë.

KASI

Dhe për vendimin të betohemi.

BRUTI

Jo, jo, s' ka be; në qofshin faqe burrash
Dhe vajtje shpirti dhe çkallmës' e kohës
Shkake pa forcë, ndahuni në çast
Dhe shtrihuni në shtrat përtac e flini;
Le të vazhdonjë tirania shtypëse
Gjersa të bini një nga një me radhë.
Po si besonj, në patshin këto zjarr
Të mjaftë sa të ndezin burracakë
E sa të trimërojnë gra shpirt-shkrira
Ç' nevojë kemi ahë, qytetarë,
Për t'atër çpojtje përveç çështjes sonë
Si shtyrje për rindreqien? Ç' lidhje t'atër
Veç që Romanë fshehtas dhanë fjalën
Dhe ç' kthehen prapë kurrë? Ç' t'atër be
Përveç që nderi u-lith përpara nderit
Që a e bëjm' a vdesim për këtë?
Betohen priftërinj, frikaçë dhe zuzarë,
Pleq trup-kufoma, sklevër frymë-ngordhur,
Që mirë-presin çdo padrejtësi;
Për çështje të dyshimtë bëjnë be
Për shtrembërit. Pra le të mos i ndyjmë
Virtytn' e rëndësin' e pllanit tonë
As frymat prej metali të pathyera,
Dyke mejtuar që kjo çështj' e vepër
Kërkon një be; sepse çdo pikë gjak
Që ka në zemër çdo Roman bujar
mban kush e di sa vula doçërie,
Në shkeltë makar pjesën më të vogël
Të një zotimi q' i ka dhënë goja.

KASI

Po Ciceronin? A do t'a sondojmë?
Besonj, do t'na përkrahë shumë fortë.

KASKA

S' duhet t'a lëmë jashtë.

CINNA

Jo më asnjë mënyrë.

METELLI

Le t'a fitojmë. 'Thinjësi' e tij
Na ble për veprën një mejtëm
Dhe një lëvdatë prej shumice zërash;
Se do të thuhet që gjykim' i tij
Na ka drejtuar duartë; risia
Dhe nxehtësia jonë s' duken fare,
Se rëndësi' e tij na i mbulon.

BRUTI

Mos m'a kujtoni; mos t'i hapemi;
Se kurrë nukë vete pas një pune
Q' e nis një tjetër.

KASI

E lëmë jashtë pra.

KASKA

Vërtet, s' na bën.

DECI

Tjetër njeri s' po ngasim veç Qesarit?

KASI

Dec, mir' e hape. Unë thom se s' bën
Q' Antoni, mik i ngusht' i Jul Qesarit,
Të lihet gjallë. Se n' i mirësotë
E n' i zgjerotë mjetet, na sjell kokën rrotull.
Për të ndaluar, pra, këtë rezik,
Antoni dhe Qesari le të bien bashkë.

BRUTI

Tepër gjak-derdhës dukemi, Kaj Kas,
Kur passi presim kokën, grijmë miset
Nga zëmërimi e cmiri për kufomën.
Antoni është mis i Jul Qesarit;
Dhe jemi meshëtar' e jo kasapë.
Qëndrojmë kundër frymës së Qesarit;
Dhe frym' e njerësve s' ka gjak asfare.

Sikur të muntnim t' i goditnim frymën
Pa ia cënuar trupin! Po mjerisht,
Qesari duhet të përgjaket. Pra,
T'a vrasim me kuxim, po pa mëri;
T' a presim si një gjellë perëndish
E jo t' a çjerim si kufomë qenash;
Dhe zëmra jonë, si një zot i hollë,
T' i shtynjë trimat për një vepër t' ashpër
Dhe t' i qërtonjë pas. Kështu e çmallim
Punën të domosdoshme, jo t' urryer;
Kështu pra çfaqemi në sy të botës
Dhe quhemi spastronjës e jo vrasës.
Mos u-mejtoni pra për Mark Antonin.
Si krah' i Jul Qesarit s' prish dot punë,
Passi t' ia presim kokën Jul Qesarit.

KASI

Po unë prapë ia kam frikën;
Se është mik me zëmër i Qesarit -

BRUTI

I dashur Kas, mos e mejto aspak;
N' e do Qesarin, s' ka se ç' bën përveç
Të vritet e të vdesë për Qesarin;
Dhe gjer atje s' arrin; se është i dhënë
Pas qefit, pirjes, darkave me shokë.

TREBONI

S' është i rezikshim; nuk e vrasim pra;
Dhe rron e për këtë pastaj qesh vetë. (*Troket sabati*).

BRUTI

Pushoni! Nëmëroni orët.

KASI

Është ora tri.

TREBONI

Kohë të ndahemi.

KASI

Po s' dim' a del Qesari sot a jo;
Se është bërë supersticios,
Kur më përpara s' i peshonte fare
Ceremonitë, fantasit' e ëndrrat.
Nofta pra shenjat e çudiçime
Dhe tmerr' i pazakont' i kësaj nate,
Si dhe këshillat e falltarëve,
T'a mbajnë lark prej Kapitolit sot.

DECI

Mos kini frikë; se në dalt' ashtu,
Mëndjen ia kthenj; se i pëlqen t'i thonë
Që rinokerin munt t' a kapë lisi,
Pasqyra arinë, trapi elefantin,
Rjeta luanin, lajkësi njerinë;
Dhe kur i thom që lajkën e urren,
Po, thotë, e lajkësohet ca më tepër.
I vihem punës pra.
Se nga të dua munt t'ia prior tragën
Dhe doemos e sjell në Kapitol.

KASI

Po, vijmë që të gjithë t'a përcjellim.

BRUTI

Më ora tetë; s'bën më von; a jo?

CINNA

-Jo, s' bën më von; pra, ejani pa fjalë.

METELLI

Ligari nuk e do aspak Qesarin,
Se iu-skërmit për fjalën mi Pompeun;
Çudi si s' e kujtoj asnjë prej jush.

BRUTI

Metell i dashur, shko dhe gjej-e shpejt;
Më do, dhe për këtë ka arësye;
M'a ço këtu dhe di si t' a fitonj.

KASI

U gdhi; të shkojmë pra, i dashur Brut,
Dhe ju, o miq, përndahuni tani,
Kujtoni që të gjithë ç' kini thënë,
Tregohuni Romanë të vërtetë.

BRUTI

Miq, dukuni të çkafët, buzë-qeshur;
Qëllimin mos e çpallim përmi ballë,
Po si aktorët tanë le t' a mbajmë
Me gjallësi, qëndres' e rëndësi;
U-gdhifshi pra shëndoshë, miq e shokë
(*Dalin të gjithë veç BRUTIT*).

Or djalë! Luc! Fle prapë. Po s'ka gjë.
Gëzo-e gjumën-ves' e mjaltë-rëndë;
S'ke fantasirat as figurat
Që kilet në tru të njerësve kujdesi,
Dhe përandaj fle rëndë.
(*Hyn PORSHA*).

PORSHA

Brut, Imzot!

BRUTI

Ç'më pate, Porshë? Kaqë shpejt ç' m'u-ngrite?
S' t'a ngre shëndeti as trup' i pafuqishmë
Të dalësh me këtë mëngjes të ftoftë.

PORSHA

As ty s' t' a do. I zëmëruar, Brut,
Nga shtrati m' ike; dhe nga darka prëmë
U-ngrite befas, dhe barisnje rrotull
I mvrojtur, psherëtites, krahë-kryq;
Kur të pyeta ç' kishe, më shikove
Me sy të ngrysur; prap' e më t' u-luta;
Ahere krove kokën pa durim,
Për-dhë përpoqe këmbët i mërzhitur;
Prap' insistova, prapë s' m' u-përgjigje,
Po me lëvizje dore t' inatosur
Më bëre shenjë të largohem. Shkova
Nga frika mos t' a ndisnja zemërimin

Që të kish ndezur tepër dhe me shpresën
Që s' isht veç një çdëfrim i qefit prishur,
Që disa herë njeri e ka.
Po ja tani as ha as flet as fle
Dhe sikur pamja të të ndrrohet aqë
Sa t' është trubulluar dispozita
S' të njoh dot më, o Brut. Imzot i dashur,
Tregom'a ç'është shkaku i helmit tënt.

BRUTI

S' jam mirë nga shëndeti, s'kam gjë tjetër.

PORSHA

Sikundër je i mënçur, t'ish sëmundje,
I gjenje mjetet që t'a kapërcenje.

BRUTI

Atë po bënj. E dashur, shko e fli.

PORSHA

Sëmurë qënke! po a më shërohesh,
Kur çveshur më baret e më thëthin
Notin' e lagësirës mëngjezore?
Si? Qënke i sëmurë dhe largohesh
Nga shtrati i shëndetshëm dhe përball
Lëngatat e pabesa që ngjit nata,
Të ftohesh ethe me pahir të kapsh,
E të sëmuresh ca më keq? Jo, Brut,
Diç ke në shpirt lëngat' e vrer,
Q' e drejta, digniteti i pozitës
M' a do t'a di; dhe ja, mëgjunjazi
Të lutem fort, për atë bukuri
Me nam që pata, për ato betime
Të dashurisë sate, për kurorën
Që na bashkoj' na lidhi si një trup,
T' i çfaqesh vetes sate, gjysmës sate,
Pse je i mvrerët, ç' njerës qen ata
Që t' ardhnë sonte; se këtu t' u-mblodhnë
Nga gjasht' a shtatë dhe fytyrën fshehnin
Edhe nga errësira vetë.

BRUTI

Më gjunjë mos më bjer, e ëmbël Porshë.

PORSHA

S' kisha përse, po t'ish m' i ëmbël Bruti.
Me lidhjen e martesës, Brut, më thuaj
Mos jam e përjashtuar nga sekretet
E tua të veçanta? Vetja jote
Mos qënkam me kufi, sido-kudo,
Të ha me ty e shtratin të t' a shtronj
E të të flas her-herë? Në mos më,
S'jam jote-shoqe, qënkam jote-dashur.

BRUTI

Je ime-shoq' e nderçime, besnike,
E dashur sa dhe gjaku i kuq që kam
Në zemrën e helmuar.

PORSHA

Në qoft' ashtu duhet t'a di sekretin.
Vërtet jam grua, po nga ana tjetër,
Kam burrë Brutin, që më zgjodhi shoqe;
Vërtet jam grua, po nga ana tjetër,
Grua me nder, e bija e Katonit.
Beson, m' e fortë s' jam nga seksi im
Me at' e burrë si ay e ti?
Çfaqm'a sekretin, se s' do t' a përhap.
Kam dhënë provë force dhe qëndrese,
Këtu, kur kofshën vet' e kam plagosur;
Si e përmbajta me durim këtë,
Dhe s'fshehkam dot sekretet e tim-shoqi?

BRUTI

O perëndira! Bëmëni të vlenj
Këtë bujare shoqe. Pa dëgjo!
Dikush troket; e dashur, shko pak brënda;
Dhe shpejt ka për të pritur gjiri yt
Nga zëmra ime çdo sekret;
Do t' t'a çkoqit çdo lidhje që kam bërë
Dhe tërë kryevijën e fytyrës mvrojtur.
Largoh-u me nxitim. (*Del* PORSHA).

(*Hym LUCI*).

Luc, kush trokiti?

LUCI

Këtu një i sëmurë do me ty të flasë.

(*Hym LIGARI*).

BRUTI

Ligari, për të cilin foli Cimbra.

Largoh-u, djalë. Kaj Ligar, mirsardhe!

LIGARI

Të falem me një gjuhë të sëmurë.

BRUTI

Ah, ç' kohë gjete për shami, trim Kaj!

Sa desha të mos m' ishe i sëmurë!

LIGARI

S' jam i sëmurë, po të kesh një punë

Që meriton një emër nderi.

BRUTI

Një gjë t' atillë kam nër mënt, Ligar,

Vesh të shëndoshë t'a dëgjosh në patsh.

LIGARI

Për perënditë, që Romanët lusin,

Ja, tej e heth sëmundjen. Shpirt i Romës!

Bir trim, i lindur nga oxhak bujar!

Si eksorkist i shenjtë, ti m' a zgjove

Frymën e vdekur. Thuaj-më të rent

Dhe do të sulem kundër së pamundurës

Dhe dolla faqe-bardhë. Ç' duhet bërë pra?

BRUTI

Një punë q' është ilaç për të sëmurët.

LIGARI

Mos është vrer për disa të shëndoshë?

BRUTI

Tamam! Dhe ç'farë pune është kjo,
Dhe kujt i duhet bërë, t' a shpjegoj
Kur shkojmë tek ay q' i duhet bërë.

LIGARI

Përpara pra; dhe unë pas të vinj
Me zëmër të rindezur të bënj diç
Që s' di; mjafton që Bruti m' udhë-heq.

BRUTI

Pra, bjer-më pas.
(*Dalin*).

SHKENË II

Gjithatje. Shtëpi' e Qesarit.

Bumbullima dhe vetëtima. Hyn QESARI me rrobën e natës.

QESARI

As qjelli as dheu s' patnë paqë sonte;
Kalfurnja thirri nja tri herë n' ëndërr:
„Ndhmoni, oh! Po vrasin Jul Qesarin!"
Kush është aty?
(*Hyn një SHËRBËTOR*).

SHËRBËTORI

Imzot!

QESARI

Shko shpejt e porosit-i priftërinjtë
Të bëjnë sakrifice e lajmëromë
Ç' mejtime kanë për suksesin tonë.

SHËRBËTORI

Si urdhëron, Imzot.
(*Del. Hyn KALFURNJA*).

KALFURNJA

Ç' po bën, Qesar? Mejton të dalësh jashtë?
Sot s'duhet të lëvizësh nga shtëpia.

QESARI

Po, dal; asgjë s'më kërcënon përveç
Prapa kurrizit; se posa shikon
Fytyrën e Qesarit, çduket befas.

KALFURNJA

Qesar, në shenja s' kam besuar kurrë
Po sot më trëmbin. Dikush atje brënda,
Veç gjërave që pamë dhe dëgjuam,
Tregon dhe ca të tjera pamje tmerri:
Një luaneshë ulëriti mb' udhë;
Varret u-hapn' e duallën të vdekurit;
Mi re lëftuan zjarr-ushtarë t' egër,
Me legjiona dhe shtrumenta lufte
Dhe gjak mi Kapitolin ka pikuar;
Buj' e betejës oshëtinte n' erë,
Të ndezur hingëllinin kuajtë,
Fantazmat rrugëve këlthisnin!
Qesar, këto s' na janë parë kurrë,
Dhe un' ua kam frikën.

QESARI

Qysh mundim të shpëtojme nga ato
Që perënditë vunë për qëllim?
Dal pra; se këto shenja s' janë vetëm
Për mua, po edhe për tërë botën.

KALFURNJA

Kur vdes një liparak, s' del një komet,
Po ndizen qejtë kur na vdesin princët.

QESARI

Frikaçi vdes përpara vdekjes shpesh;
Po trimi kurrë s'vdes veç se një herë.
Besonj, m' e madhja prej çudive është
Që njerëzit ia kanë frikën vdekjes,
Kur dinë q' është fund'i domosdoshmë
Dhe do t' na vinjë kur na ka për t' ardhur.
(Hym përsëri SHËRBËTORI).
Ç'po thon augurët?

SHËRBËTORI

Të këshillojnë të mos dalësh sot.
Kur nxuarë mëlçit'e sakrificit,
Zëmrën s' ia gjetnë dot në krahëror.
(*Del*).

QESARI

Këtë e bëjnë perëndit' e lartë
Sa për të turpëruar burracakët;
Do t' isha bagëti pa zëmër fare
Në ndënja sot nga frika në shtëpi.
Jo, s' rri; reziku e di fare mirë
Që jam më i rezikshim se ay:
Jemi luanë, lindur më një ditë,
Dhe unë jam i pari e m' i tmerrshmi.
Pra, Jul Qesari del.

KALFURNJA

Ajme, Imzot,
Besimi t' a ka mbytur urtësinë.
Mos dil sot; thuaj se nga frika unë
Të mbajta në shtëpi pa dashjen tënde.
Dërgojmë Mark Antonin në Senat
T' u thotë që s' je mirë nga shëndeti.
Mëgjunjazi të lutem, bëj si thashë.

QESARI

Antoni do të thotë që s' jam mirë
Dhe sa për qefin tënt rri në shtëpi.
(*Hyn DECI*).
Ja, Deci munt të vejë t' ua thotë.

DECI

Të falem, o Qesar. Mirë mëngjes.
Po vinj të të përcjell gjer në Senat.

QESARI

Dhe vjen tamam në kohë që t' u shpiesh
Të fala senatorëve e t' u thuash
Që s' vinj sot; është e rreme që s'e bënj dot,

Dhe ca m' e rreme që s' kuxonj t' a bënj,
S' vinj sot; kështu u thuaj pra, o Dec.

DECI

Qesar i lartë, më trego një shkak
Që të mos qeshem kur t' u them ashtu.

QESARI

Një shkak? Se ashtu dua; nukë vinj;
Ja mjaft për të kënaqur senatorët,
Po për kënaqien tënde të veçantë,
Nga që të dua, ja ku t' a tregonj:
Kalfurnja, ime-shoqe, më ndalon;
Pa n'ëndërr sonte që statuja ime,
Si shadërvan i math me një qint sope,
Ka derdhur gjak; dhe turma prej Romanësh
Me buzë-qeshje vinin, lanin duartë;
Dhe e shpjegon si parëlajmërim
Mjerimesh që më varen përmi kokë;
Dhe përandaj m'u-lut mëgjunjazi
Të mos largohem nga shtëpia sot.

DECI

Kjo ëndërr u-shpjegua fare shtrëmbër,
Se është lajm' e bukur dhe fat-bardhë:
Statuja gjak-vërvitëse me qyngje
Ku laheshin Romanët buzë-qeshur
Tregon që Rom' e madhe po thëthin
Prej teje prirje jete për rilindje,
Dhe njerës të mëdhenj t'afrohen rrotull
Për ngjyr' e myr' e shenj' e hajmali.
Këtë kuptim ka ëndërr' e Kalfurnjës.

QESARI

Dhe na e ke shpjeguar fare mirë.

DECI

Vërtet, dhe më dëgjoni ç'kam të them:
Mësoni se Senati ka vendosur
Të të blatonjë një kurorë sot.
N'u thënç që s'vjen, nofta e ndrrojnë mëndjen.

Pastaj, si tallje nofta do t'u duket,
Dhe dikush munt të ngrihet e të thotë
T'a lëmë mbledhjen për një ditë tjetër,
Kur të na shohë ëndrra me të mbara
E shoqja e Qesarit; dhe n'u-fshehç,
Ahere vall' a nukë pëshpëritin:
„Shiko! Qesari paska frikë?”
Më ndje, Qesar, se dashuria ime
Kështu të t'a gjykonj më thotë sjelljen,
Dhe arësya ime e përkrah.

QESARI

Tani, sa e paarësyeshme duket
E tërë frika jote, moj Kalfurnjë!
Dhe më vjen turp që të jam bindur.
Nem rrobën se po shkonj.
(*Hyjnë* PUBLI, LIGARI, METELLI, KASKA, TREBONI
dhe CINNA).
Ja edhe Publi vjen, të më përcjellë.

PUBLI

Mirë mëngjes Qesar.

QESARI

Mirsardhe, Pubël.
Si, Brut? Je ngritur kaqë shpejt dhe ti?
Mirë mëngjes, or Kaskë! Kaj Ligar,
Qesarin s'e ke patur aq' armik
Sa ethet që kështu të paskan ligur.
Sa është ora?

BRUTI

Qesar, trokiti ora tetë.

QESARI

Ju falem nderit shumë për mundimin
Dhe për fisnikërinë tuaj. Shihni.
Antoni që bën qefe tërë natën
Prap' është ngritur. Mark Anton, mirsardhe!

ANTONI

Mirë mëngjes, Qesar i lartë.

QESARI

U thoni të gatiten atje brënda.

Më ndjeni që ju bëra të më prisni.

Aj Cinnë; aj Metell; dhe ti, Trebon!

Kam nonjë orë muhabet për ty;

Kujto-e pra, dhe eja sot tek unë

Dhe rri-më pranë që të të kujtonj.

TREBONI

Si urdhëron, Qesar. (*Mënjani*). Dhe aqë pranë

Sa miqt' e tu do t'deshnin t'isha lark.

QESARI

Miq, eni t'ju gostit me pakëz verë.

Pastaj, si miq, të gjithë shkojmë bashkë.

BRUTI

(*Mënjani*). *Që dukjet s' janë një hesap, Qesar,*

Gjak zëmra më pikon, kur e mejtonj. (*Dalin*).

SHKENË III

Një Rrugë pranë Kapitolit.

Hyn ARTEMIDORI, dyke kënduar një kartë.

ARTEMIDORI

Qesar, ruju nga Brut! kij mëndjen nga Kasi; mos iu-afro Kaskës; kij'a syrin Cinnës; mos i kij besën Trebonit; vër-e re mirë Metell Cimbrën; Dec Brut! nuk të do; e ke çartur Kaj Ligarin. Të gjithë këta njerës s'kanë veç se një mëndje, dhe kjo është kundër Qesarit. Dhe mos qofsh i pavdekshim, hith syrin rreth teje; çkujdesja ia çel udhën konspiratës. Perëndit' e lartë të mprofshin. Miku yt, ARTEMIDORI.

Këtu qëndronj gjer sa kalan Qesari

Dhe si kërkonjës po ia jap këtë.

Zëmra më qan që s'mprohet dot virtyti

Nga dhëmbët e nakarit.

Në m' a këndofsh këtë, Qesar, na rron;

Në mos, po Fati tradhëtorët mpron.

(Del).

SHKENË IV

*Gjithatje. Një pjesë tjetër e gjithasaj rruge, përpara
shtëpis' së BRUTIT.*

Hyjnë PORSHA dhe LUCI.

PORSHA

Të lutem, djalë, rent gjer në Senat;
Mos m'u-përgjiq, po menjëherë shko.
Ç'po pret?

LUCI

Të di pse vete, Zonjë.

PORSHA

Të desha t'ishe atje dhe këtu prapë
Gjer sa të them pse të dërgonj atje.
Qëndresë, mu-forco; dhe vër një mal
Të lartë midis zëmrës sim' e gjuhës;
Shpirt burri kam, po forcë gruaje.
Sa zor e mbajtka gruaja sekretin!
Këtu më je akoma?

LUCI

Ç' të bënj, Zonjë?
Të rent në Kapitol e asgjë tjetër?
Pastaj të kthehem prap' e asgjë tjetër?

PORSHA

Po, lajmëro-m' a është mir' yt-zot,
Se i sëmurë shkoj; dhe vër re mirë
Qesari ç'bën, ç'kërkonjës e rrethojnë.
Vër veshin, djalë; ç'është kjo shamatë?

LUCI

S'dëgjonj asnjë shamatë, Zonjë.

PORSHA

Vër veshin mirë.
Dëgjova një shamatë si prej lufte,
Q'e pruri era nga Kapitoli.

LUCI
Më ndje, moj Zonjë, po s'dëgjonj asgjë.
(*Hyn FALLTARI*).

PORSHA
Eja këtu, or zot; nga vjen kështu.?

FALLTARI
Që nga shtëpia ime, Zonj' e mirë.

PORSHA
Sa është ora?

FALLTARI
Nënt' afron, moj Zonjë.

PORSHA
A shkoj në Kapitol Qesari?

FALLTARI
Jo edhe, Zonjë; vete të zë vënt
T'a shoh kur shkon në Kapitol.

PORSHA
Mos ke nonjë kërkesë për Qesarin?

FALLTARI
Tamam një gjë t'atillë kam, moj Zonjë:
Në dashtë dhe në pastë mirësinë
Të më dëgjonjë, i lutem që të ruhet.

PORSHA
Pse, di që ndodhet më nonjë rezik?

FALLTARI
S'di gjë, po shumë gjëra munt të ngjajnë.
Mirë mëngjes! Kjo qënka rrug' e ngushtë.

Shumica që pasojnë Jul Qesarin,
Pretorë, senatorë dhe kërkonjës,
Munt të më shtypin mua plakn' e dobët;
Shkonj pra në shesh të hapur dhe atje
I flas Qesarit math, kur të kalonjë.
(*Del*).

PORSHA

Hynj brënda. Mjera unë! Sa e dobët
Na qënka zëmr' e gruas! Brut i dashur,
T'a shpënçin punën mbarë perënditë.
Pa fjalë, djali më dëgjoj (*Me zë të lartë*). Mark Bruti
Ka një kërkesë që s'ia jep Qesari.
Oh, më bie zali. Rent, Luc, me vrap
Dhe porosit-më tek imzot; i thuaj,
Jam buzë-qeshur; eja pastaj prapë
Dhe lajmëro-më ç'do t' të thotë.
(*Dalin nga anë të ndryshme*).

AKT III

SHKENË I

Romë. Përpara Kapitolit. Mbledhje e Senatit.

*Një Turmë populli; midis tyre ARTEMIDORI dhe FALLTARI. Trumbeta.
Hyjnë QESARI, BRUTI, KASI, KASKA, DECI, METELLI,
TREBONI, CINNA, ANTONI, LEPIDI, POPILI, PUBLI dhe të tjerë.*

QESARI

(Falltarit). Idat e Marsit ja ku ardhë.

FALLTARI

Vërtet, Qesar, po nukë shkuan.

ARTEMIDORI

Falem, Qesar! Këndo këtë shënim.

DECI

Treboni po ju lutet t'ia këndon
Me nge këtë kërkesë të përunjur.

ARTEMIDORI

Këndo më parë timen; se përket
Qesarin vetë. O Qesar, këndo-e.

QESARI

Ç'përket ne vetë - më në funt këndohet.

ARTEMIDORI

Mos e vono; këndo-e menjëherë.

QESARI

Mos është'i marrë ky njeri?

PUBLI

Të lutem, zot, largoh-u së këtejmi

QESARI

Kërkesa qysh më jipni në mes t'udhës?

Eni në Kapitol.

(QESARI ngjitet në Senat, të tjerët i venë pas. Të gjithë SENATORËT ngrihen më këmbë).

POPILI

(Kasit). Uronj t' ju vejë puna mbarë sot.

KASI

Popil, për ç'punë flisni?

POPILI

Lamtumirë!

BRUTI

Ç' të tha Popili?

KASI

Më tha, na vafhtë puna mbarë sot.

Kam frikë q' u-zbulua pllani ynë.

BRUTI

Vër re, i shkon Qesarit pranë; shih-e.

KASI

Shpejt, Kaskë, mos na marrin vesh më parë.

Brut, ç'duhet bërë? N' e mësofshin punën,

Qesari a Kasi s' del i gjallë kurrë,

Se vrava veten.

BRUTI

Kas, qëndro si burrë.

Popili nuk i flet për pllanin tonë;

Ay po qesh, Qesari rri i qetë.

KASI

Treboni s' humbet kohën; Brut, shiko-e,

Si e largon mënjanë Mark Antonin.

(Dalin ANTONI dhe TREBONI. QESARI dhe SENATORËT rrinë mi fronet).

DECI

Ku është Metell Cimbria. Le t'ia japë
Me vrap Qesarit që tani kërkesën.

BRUTI

Ka vajtur; shkoni afër dhe i ndihni.

CINNA

Ti, Kaskë, do të ngresh i pari dorën.

KASI

Gati a jemi që të gjithë? Ç' qarje
Shikon tani Qesari me Senatin?

METELLI

Qesar i lart' i fort' e i shkëlqyer,
Përpara fronit t'unjet Metell Cimbria
Me zemër të përunjur. (*Bie mëgjumjazi*).

QESARI

Dëgjo, se duhet të t'a thom, Metell:
Këto zvarnisj' e reverenca skllave
Shpesh mallëngjejnë njerës të zakon të
Dhe kthejnë një vendim e një dekret
Në lodër çiliminjsh. Po mos kujto
Që gjak rebel Qesari ka në zemër
Dhe munt metal' i fjesht' i saj të shkrinjë
Me profka për të marrë, fjalë t' ëmbra
E krusj' e përkëdhelje prej këlyshi.
Yt-vlla u-syrgjynos me një dekret:
N' u-krrusç, n' u-lutsh, n'u-përkëdhelç për të,
Si qen të kam për të shkelmuar tutje.
Mëso, Qesari s' bën padrejtësi,
Dhe nuk kënaqet veç me arësye.

METELLI

S'ka vallë më të vyer zë se timin
Që tingëllin më ëmbël për Qesarin
Për të shpëtuar vllanë nga syrgjyni?

BRUTI

Dorën të puth, Qesar, po jo për lajkë;
Të lutem, urdhër jip që Pubël Cimbra
Të falet, të çlirohet menjëherë.

QESARI
Si, Brut!

KASI
Pal-e, Qesar; Qesar, e fal;
Në këmbët po të bie edhe Kasi,
Të lutet për çlirimin' e Pubël Cimbrës.

QESARI
Do t' isha tundur, po t' ju shëmbëllenja:
Sikur të lutesha dot për të tundur,
Ahere lutjet nofta po më tuntnin;
Po i qëndruar jam si yll' i pollit
Që kurrë s' tundet, kurrë s' luan vendit
E s' ka një shoq në tërë firmamentin,
Me yj pa numër janë shkruar qejtë,
Me yj, që zjarr na ndritin që të gjithë,
Po një i vetëm nga të gjithë s' lot.
Kështu në botë: shumë njerës ka,
Njerës me trup e gjak e ndjenja,
Po një të vetëm nga të gjithë njoh
Që shkallën mban, e kurrë s' thyhet, s'epet
As tundet dot; dhe q' unë jam ay,
Jua tregonj tani gjer më një pikë,
Se shkela këmbë Cimbra të largohet
Dhe Këmbë shkel të mbetet në syrgjyn.

CINNA
Qesar!

QESARI
Largoh-u! S' e ngre dot Olympin!

DECI
Qesar i math, -

QESARI

Dhe Bruti bie kot më gjunjë?

KASKA

Flisni për mua ju, o duar! (E *goditin* QESARIN me kama).

QESARI

Dhe ti, o Brut? Ahere bjer, Qesar! (*Vdes*).

CINNA

Liri! Çlirim! Vdiq tirania!

Shkoni e proklamoheni në rrugët.

KASI

Ca hipni në tribunat e bërrtisni:

Liri, shpëtim, dhe ristoratë!

BRUTI

Popull dhe Senatorë, mos u-trëmpni!

Mos ikni; rrini qetë; ambicja lau borxhin.

KASKA

Shko në tribunë, Brut.

DECI

Dhe ti, or Kas.

BRUTI

Ku është Publi?

CINNA

Këtu, krejt i zalisur nga trazira.

METELLI

Qëndroni që të gjithë tok mos dalin

Miq't' e Qesarit -

BRUTI

Ler-e qëndresën. Pubël, mos kij frikë,

S' t' a duam ty a çdo Romani tjetër

Aspak të keqen; dhe kështu u thuaj.

KASI

Dhe shko tani or Pubël, se je plak,
E mos të marrin nëpër këmbë turma.

BRUTI

Tamam; se bërësit e kësaj pune,
Ne vetë do t' i dalim zot.
(*Hyn përsëri* TREBONI).

KASI

Ku është' Antoni?

TREBONI

Ka ikur në shtëpi të tij i trëmbur.
Gra, burra, çiliminj po hapin sytë,
Bërtasin, rendin, sikur u-prish bota.

BRUTI

Fat, kemi për të parë ç' na gatit.
Që vdesim doemos një her'e dimë;
Dhe tërë traga e njeriut është
T' a shtynj' afatin, të fitonjë ditë.

KASKA

Vërtet, ay që pret njëzet vjet jete
Shpëton gjithaqë vjet nga frik' e vdekjes.

BRUTI

Ahere, vdekja është një fitim:
Pra, ne e kemi patur mik Qesarin
Që ia shkurtuam frikën q' i kish vdekjes.
Oh unjuni, Romanë, unjuni,
Të ngijejmë në gjakun e Qesarit
Gjer në brryl duartë dhe shpatat tona!
Pastaj të dalim jashtë gjer në for,
Dhe dyke shkundur armët përmi kokë,
Le të bërtasim: "Paqë dhe liri!"

KASI

Unjuni, lahuni! Sa shekuj pas
Kjo vepra jon' e lartë do të lohet

Në gjuh' e shtete të palindura!

BRUTI

Sa shpesh në shkenë do t' përgjaket ky Qesar.,
I shtrirë sot në këmbë të Pompeut
Dhe jo m' i vyer se sa pluhur' i dheut!

KASI

Dhe aqë herë sa të ngjanjë kjo,
Do të përmëndet edhe lidhja jonë
Me burrat që liri i dhan' atdheut.

DECI

Tani a shkojmë?

KASI

Po, vërtetë, të gjithë;
Bruti në krye; do t' ia zbukurojmë
Çapet që-pas ne, burrat, zëmrat
Më trim' e më të mira që ka Roma.
(*Hyn një SHËRBËTOR*).

BRUTI

Heshtni! Kush vjen? Një djal' i Mark Antonit.

SHËRBËTORI

Kështu, o Brut, më tha im-zot të t'unjem;
Kështu Antoni tha më gju të bie;
Kështu më porositi të të them:
Mark Bruti është trim, bujar, i urt, i nderçim;
Qesari ish i fortë, burrë, mbret, i dashur;
Thuaj: E dua Brutin, e nderonj;
Qesar' e ndruanja, e desha, e nderonja.
Në dhëntë urdhër Bruti që Antoni
Të vinjë shigurisht e të mësonjë
Qysh vdekjen Jul Qesari meritoj,
Qesar' e vdekur s' do t' a donj' Antoni
Sa Brutn' e gjallë; dhe do t' a pasonjë
Midis rezikeve të gjendjes trubull
Me besë. Kështu thot' im-zot Anton.

BRUTI

Yt-zot është Roman i urt' e trim;
Ashtu e kam besuar gjithënjë.
I thuaj, po të donj' e t' urdhëronjë,
Do të kënaqet; dhe, për nderin tim,
Ka për të shkuar i pangarë.

SHËRBËTORI

Ja vajta dhe e solla menjëherë.
(*Del*).

BRUTI

E di që do t' a kemi mik.

KASI

E patshim; mua diç më thotë mëndja
T' ia kemi frikën shumë; dhe përherë
Dyshimi im si djall qëllon ku duhet.
(*Hyn përsëri* ANTONI).

BRUTI

Ja, vjen Antoni. Mark Anton, mirsardhe.

ANTONI

Qesar i lartë! Kaqë posht' u-shtrive?
Të gjitha ngadhënesat e triumfet
Në kaqë pak t' u-shtrydhë? Lamtumirë!
S' di, zotërinj, ç'qëllime vallë kini,
Kush tjetër ka për të pikuar gjak,
E kush ka për të rënë si pem' e arrirë
Për mua, orë më të mirë s' ka
Se or' e vdekjes së Qesarit math,
As gjenden vegla më të vjera
Se shpatat tuaja q' u-pasuruan
Me gjakun më bujar të botës tërë.
Ju lutem, në më quani armik,
Tani, me duar gjak të kuq' e tym
Mbarojeni dëshirën. Se sikur
Të rronj edhe një mijë vjet të tjera,
Veten s' e gjenj kaqë gati të vdes;
As vënt as mjet për vdekje s' më pëlqën

Më mirë se këtu pranë Qesarit,
Më mirë se prej jush i prerë, i vrarë,
Të zgjedhur mjeshtër-mënt të kohës sotme.

BRUTI

Anton, mos e kërko vdekjen prej nesh.
Gjak-pirës, të pashpirtmë dukemi
Nga duart' e nga vepra jon' e sotme;
Po mos na shih e na gjyko nga duartë
Dhe puna e përgjakur që mbaruam;
Shih zëmrat plot mëshirë, dhe mëshira
Për vojtjet e përgjithëshme të Romës -
Si shuan zjarri zjarr, mëshir, ashtu mëshira
Ka bërë këtë punë mi Qesarin.
Për ty, Anton, s'na kanë majë shpatat.
Me krahë hapur, pa fuqi mërie,
Me zëmra vllazërore po të presim
Me dashuri, nderim dhe mirësi.

KASI

Më tepër se kujtdo do t' të dëgjohet
Fjala mi ndarjen e ofiqeve.

BRUTI

Vetëm duro gjer sa të qetësojmë
Pak turmën, që nga frika humbi kokën,
Pastaj do t' të tregojmë arësyeën,
Pse unë, q'e kam dashur Jul Qesarin
Kur e godita, pse kështu jam sjellur.

ANTONI

Për urtësinë tuaj s' kam dyshim.
Të gjithë nemni duart' e përgjakura.
Më parë nem' a dorën ti, Mark Brut;
I dyti nem'a dorën ti, Kaj Kas;
Pastaj dhe ti, Dec Brut; dhe ti, Metell;
Ti, Cinnë; ti, trim Kaskë; ti, Trebon,
I funtm' e jo mi' i pakt' i dashurisë,
Të gjithë zotër, - ah, ajme, ç' të them?
Mi shkitë nderi më qëndron tani,
Dhe do t' ju dukem nga të dyja një,

A burracak, a lajkëtar i poshtër.
Të desha, Jul Qesar, oh! është e drejtë;
Në na shikoftë shpirti yt tani
Më tepër se sa vdekja do t' të dhëmbë
Që Mark Antoni yt këtu pajtohet
E zë për dor' armiqt' e tu të gjaktë,
Qesar i lartë, mi kufomën tënde!
Sikur të kisha sy sa ke ti plagë,
Të qanja, siç të derdhin gjak ato,
Më kish më tepër hie se kështu,
Që bëhem mik me vrasësit e tu.
Më ndje, Qesar! Trim dre, këtu të kapnë;
Këtu më re; dhe ja këtu gjahtarët,
Me gjakun tënt të skuqur, të shënuar.
O botë! ishe pyll' i këti dreri;
Dhe ky, e botë, ishte zëmra jote.
Qysh më je shtrirë si një dre për-dhe,
Prej kaqë princërsh i goditur!

KASI

Dëgjo-më, Mark Anton, -

ANTONI

Më ndje, Kaj Kas,
Ja ç'do të thon' armiqt' e Jul Qesarit:
Që për një mik kjo është mas' e ftohtë.

KASI

S'po të qërtonj që m'a lëvdon Qesarin;
Po ç'marrëveshje do të bësh me ne?
A do të hysh në qark të miqvet tanë,
A vemi tej, pa pritur gjë prej teje?

ANTONI

Andaj ju mora dorën, po nga thema
Lëviza kur e pash' atje Qesarin.
Jam mik me ju të gjithë dhe ju dua
Me shpresën që do t'm'ipni arësytet
Pse, qysh Qesari ishte i rrezikshim.

BRUTI

Përndryshe, kjo do t'ish një lodr' e egër
Po kemi shkake aqë të shëndosha
Sa dhe i bir i Jul Qesarit t'ishe
Do të kënaqeshe.

ANTONI

S'kërkoni më tepër.
Po veç kësaj lyp të më jipet leja
Në for të shpie trupin e Qesarit
Dhe nga tribuna, si një mik q' e pata,
Të mbanj një fjalë në varrim të tij.

BRUTI

Me leje, Mark Anton.

KASI

Një fjalë, Brut. (*Mënjatë* BRUTIT).
S'di ç'bën; mos i jep leje Mark Antonit
Të flasë në varrim të Jul Qesarit.
A di sa munt të mallëngjehet turma
Nga sa ka për të thenë?

BRUTI

Kas, më ndje;
Shkonj unë vet' i pari në tribunë
Dhe çfaq përse e vramë Jul Qesarin;
Sa për Antonin, deklaronj
Që flet me lejen dhe pëlqimin tonë,
Q'e quajtmë të drejtë që Qesari
Me nder e pas zakonit të varroset.
Kjo sjell fitim më tepër se sa dëm.

KASI

S'di ç'do të ngjanjë; nukë më pëlqën.

BRUTI

Merr trupin e Qesarit, Mark Anton.
Në fjalën funerale mos na kritiko,
Po fol sa munt më mirë për Qesarin,
Dhe thuaj që me lejen ton' e bën;
Se ndryshe nukë munt të marrësh pjesë

Në funeralin; dhe ke për të folur
Nga gjithajo tribunë ku shkonj vetë,
Si të mbarohet fjala ime.

ANTONI

Tamam, s'kërkonj më tepër.

BRUTI

Gatitni trupin pra, dhe eni pas.

(Dalin të gjithë veç ANTONIT).

ANTONI

Oh, ndje-më, copëz e përgjakur dheu,
Që jam i but, i ëmbël me këta kasapë.
Ti je gërmadh' e burrit më bujar
Që rroj në rrjedhjen e të gjitha kohëve.
Mjer' dora që ka derdhur këtë gjak të çmuar!
Dhe ja ku të profetësonj mi plagët, -
Gojë memece buzë-kuqe çelur,
Q'i lypin zë e fjalë gjuhës sime, -
Mallkim mi njerëzit ka për të krisur;
Tërbim i brëndshëm, sherr civil i egër
Ka për të prerë trupn' e Italis;
Gjak-derdhja, çkatërresa dhe tmerrimet
Do të na bëhen aqë të zakonta
Sa nënat buzë-qeshur do të shohin
Kur foshnjat mun'në djep t'u copëtohen;
Stërvitja n'egërsi mëshirën do t'a mbytë;
Dhe shpirt' i Jul Qesarit del nga Ferri
Me Atën pran'i urët për gjak-marrje
Dhe me zë mbreti po bërrtet kudo:
„Lëshoni qent' e luftës, vrani e preni!”
Të kundërmonjë toka nga kjo vepr' e ndyrë
Me kërma që rënkojnë për varrim!
(Hyn një Shërbëtor).
Shërben Oktav Qesarin, apo jo?

SHËRBËTORI

Po, Mark Anton.

ANTONI

Qesari i shkroj, e ftoj në Romë.

SHËRBËTORI

Letrat e tij i mori dhe po vjen.

Më porositi të të them me gojë - (*Sheh kufomën*).

O Jul Qesar! -

ANTONI

U-mallëngjeve, shko mënjan' e qaj.

Shoh, dhëmbja ngjitet; sepse syt' e mi,

Sa panë pika vreri në të tutë

M'u-mvrojtn' e m'u-përlojn'. A vjen yt-zot?

SHËRBËTORI

Nja shtatë lega ndodhet lark nga Roma.

ANTONI

Ktheh-u me vrap dhe thuaj-i ç'ka ngjarë:

Roma mban zi, Rom' e rezikshime,

S'ka Roma për Oktavin shiguri;

Shko shpejt, ia thuaj. Po qëndro ca pak;

Më mirë prit këtu gjer sa t'a shpie

Në for kufomën; do të flas atje

E do të shoh qysh turma e priti veprën

E egër të këtyre gjakësve;

Dhe pas kësaj trego-i Oktavit ri

Qysh është gjendja. Pa më ndih tani.

(*Dalën me kufomën e QESARIT*).

SHKENË II

Gjithatje. Fori.

Hyjnë BRUTI dhe KASI, dhe një Tokicë QYTETARËSH.

QYTETARËT

Duam shpjegime; nëmnani shpjegime.

BRUTI

Pra, ejani, o miq, dhe më dëgjoni.

Ti, Kas, të lutem, çap në rrugën tjetër

T'a ndajmë popullin në mest.
Kush do të më dëgjonjë mua, le të mbetet;
Të tjerët le të shkojnë pas Kaj Kasit;
Dhe do t'jua çkoqitum arësytet
Q'e desh e mir' e Romës vdekjen e Qesarit.

I PARI QYTETAR

Unë do të dëgjonj fjalën e Brutit.

I DYTI QYTETAR

Unë dëgjonj Kaj Kasin; dhe pastaj
Përqasim arësytet e të dyve.

*(Del KASI me ca prej QYTETARËVE; BRUTI ngjitet
në tribunë).*

I TRETI QYTETAR

Bujari Brut po flet; pushoni!

BRUTI

Duron i gjer sa të mbaronj. -

Romanë! Qytetarë! Miq! Dëgjomëni që t'jua tregoj punën; dhe heshtni që të muntni të dëgjoni. Në më quani të nderçim, besomëni, dhe quamëni mjaft të nderçim sa të më besoni. Gjykomëni me mënt, dhe zgjojeni mëndjen që të muntni të gjykoni më mirë. Në pastë këtu në këtë mbledhje nonjë mik me zëmër të Qesarit, ati i thom që Bruti e desh Qesarin jo më pak se ay. Dhe në më pyettë ay mik përse Bruti u-ngrit kundër Qesarit, përgjigjia ime është kjo: Jo se e desha Qesarin më pak, po se e desha Romën më tepër. A do të deshnit më mirë të rronte Qesari dhe ju të vdisnit robër që të gjithë, se sa të vdiste Qesari dhe të rronit të gjithë të lirë? Qan për Qesarin, se më deshte; gëzohem, se qe dorë-mbarë; e nderonj, se qe trim; po e vrava se qe ambicios. I dhashë lote për dashurin' e tij, gas për mbarësin' e tij, nder për trimërin' e tij, dhe vdekje për ambicjen e tij. Kush është këtu aqë i poshtër sa të dojë të jetë rop? Në pastë nonjë, le të flasë; për atë kam bërë faj. Kush është këtu aqë i humbur sa të mos dojë të jetë Roman? Në pastë nonjë, le të flasë; për atë kam bërë faj. Kush është këtu aqë i lik sa të mos dojë vëndin e tij? Në pastë nonjë, le të flasë; për atë kam bërë faj. Qëndronj dhe pres përgjigjie.

QYTETARËT

S'ka asnjë, Brut, s'ka asnjë.

BRUTI

Ahere s' i kam faj asnjëri. S' i kam bërë Qesarit më tepër se ç'munt t'i bëni ju Brutit. Çështja e vdekjes së tij do të bisedohet në Kapitol; lavdia e tij nukë do të pakësohet për ato që ish i zoti, as faji i tij, për të cilin u-vra, nukë do të madhohet. (ANTONI *dhe disa të tjerë hyjnë me kufomën e QESARIT*). Ja ku e sjell për të varrosur trupin e tij Mark Antoni, i cili, ndonëse s'patë gisht në vrasjen, po do të përfitonjë nga vdekja e tij dhe do të marrë një vënt në Republikë. Cili prej jush nuk do të përfitonjë? Dhe tani shkonj me këtë fjalë, - që ashtu si e vrava mikun më të mirë për të mirën e Romës, me atë kamë do t' i bie dhe vetes, kurdoherë që t'a quanjë vdekjen time të nevojshme vendi im.

QYTETARËT

Rroftë Bruti! Rroftë, rroftë!

I PARI QYTETAR

Shpjereni në shtëpi me triumf.

I DYTI QYTETAR

Ngrejini statujën pranë stërgjyshërve të tij.

I TRETI QYTETAR

Le të bëhet Qesar.

I KATËRTI QYTETAR

Kurorëzoni te Bruti virtytat më të mira të Qesarit.

I PARI QYTETAR

Do t'a shpiem në shtëpi me gas e brohori.

BRUTI

O qytetarë, -

I DYTI QYTETAR

Pushoni! Heshtni! Bruti flet.

I PARI QYTETAR

Pushoni, eh!

BRUTI

Të dashur qytetarë, lermëni
Të shkonj i vetëm dhe, për hatrin tim,
Këtu qëndroni bashkë me Antonin.
Ju lutem të nderoni trupn' e Jul Qesarit
Dhe të nderoni fjalën për lavdit' e tij
Që Mark Antoni mban me lejen tonë.
Ju lutem të mos shkonjë asnjëri,
Veç meje, gjer sa të mbaroj Antoni.
(*Del*).

I PARI QYTETAR
Qëndroni! Dhe le t'a dëgjojm' Antonin.

I TRETË QYTETAR
Pra, le të ngjitet në tribunën lart.
Do t'a dëgjojmë. Eja, Mark Anton.

ANTONI
Me lejen e Mark Brutit, dal përpara jush. (*Ngjitet*).

I KATËRTI QYTETAR
Ç'po thotë për Mark Brutin?

I TRETË QYTETAR
Me lejen e Mark Brutit, thotë, del
Përpara nesh.

I KATËRTI QYTETAR
E mir' e tij e do të mos na thotë
Këtu asgjë të keqe për Mark Brutin.

I PARI QYTETAR
Ky Jul Qesari ishte një tiran.

I TRETË QYTETAR
Po, pa dyshim; edhe të lumur jemi
Që Roma ka shpëtuar prej këti.

I DYTË QYTETAR
Pushoni, të dëgjojmë ç' thot' Antoni.

ANTONI

Romanë bujarë! -

QYTETARËT

Pushoni! Heshtni, t' a dëgjojmë.

ANTONI

O miq, Romanë, qytetarë, më dëgjoni.

Vinjt'a varros, jo t'a lëvdonj Qesarin.

E keqja që ka bërë çdo njeri i mbetet.

E mira i mbulohet shpesh në varr me koskat.

Ashtu i qoftë dhe Qesarit. Trimi Brut

Ju tha tani, Qesari që ambicios.

Në paska qën' ashtu, që faj i rëndë shumë

Dhe rëndë shumë e pagoj Qesari.

Këtu, pas lejes Brutit e të tjerëve, -

Se Bruti është burr' i nderçim,

Të nderçim janë që të gjithë, ay dhe shokët, -

Vinjt' që të flas në funeralin e Qesarit.

Ish miku im, më që i drejtë dhe i besës.

Po Bruti thotë, që ambicios;

Dhe Bruti është burr' i nderçim.

Qesari i solli Romës shumë robër lufte,

Dhe arkat me çpërblime ia ka mbushur.

Kjo që ambicja e Qesarit? Si ju duket?

Qesari qante kur thërrisnin të vobektët.

Ambicja duhej t'ish me zemër më të ashpër.

Po Bruti thotë, që ambicios,

Dhe Bruti është burr' i nderçim.

E patë që të gjithë se në Luperkalet

Tri her' i dhashë një kurorë mbretërore

Edhe tri her'e hodhi; që ambicje kjo?

Po Bruti prapë thotë, që ambicios,

Dhe është, pa dyshim, një burr' i nderçim.

S' dua të kundërshtoj ato që foli Bruti,

Po s' munt t' ju flas përveç ato që di.

Një her' e deshtë që të gjithë, - jo pa shkak;

Përse tani s' ju vjen asfare keq për të?

Nër egërsirat paske ikur, o gjykim,

Dhe njerëzit e paskan humbur arësye

Duron pak, se e kam zëmrën te Qesari,

Aty, dhe pres sa të më kthehet prapë.

I PARI QNTETAR

Më duket që na flet me shumë arësye.

I DYTË QYTETAR

Po t'a shikoni mirë punën, pati faj
Të math Qesari.

I TRETI QYTETAR

Ashtu kujtoni, zotërinj?
Kam frikë mos ia zërë vendin një m'i lik.

I KATËRTI QYTETAR

E vutë re seç tha? E hodhi tej kurorën;
Ahere pa dyshim nuk ish ambicios.

I PARI QYTETAR

Në qoft' ashtu, disa do t'a pagojnë shtrenjtë.

I DYTË QYTETAR

I shkretë! i janë bërë sytë zjarr nga lotët.

I TRETI QYTETAR

S' ka burrë më bujar në Romë se Antoni.

I KATËRTI QYTETAR

Dëgjoni, se po nis të flasë përsëri.

ANTONI

Gjer djethinaj një fjal' e Jul Qesarit
I bënte ballë botës; ja tani ku dergjet
Dhe s'ka njeri të vogël mjaft sa t'a nderonjë.
O shokë, po të desha, munt t' ju ndisnja zemrat
Sa tju tërbonja e të bënit kryengritje,
Po do t' dëmtonja Brutin edhe Kasin, -
Që janë, siç e dini, njers të nderçim. -
S' dua t'a bënj: më mirë i bënj dëm
Të vdekurit e vetes sim' e juve
Se sa këtyre njerësve të nderçim.
Po ja një pergamen me vulën e Qesarit!

Ia gjeta në sëndyq; kjo është dhjat' e tij.
Po t'a dëgjoni, qytetarë, këtë dhjatë, -
Që s' kam nër mënt t'jua këndonj, më ndjeni, -
Qesarit vdekur do t'ia puthnit plagët,
Në gjak të tij do ngjyenit shamitë;
Do lypnit për kujtim makar një qime,
Dhe kur të vdisnit do t' ua linit djemve
Me testament si trashëgim të pasur.

I KATËRTI QYTETAR

Këndo-na dhjatën; duam t'a dëgjojm' Anton

QYTETARËT

Dhjatën! dhjatën! duam dhjatën e Qesarit!

ANTONI

Duroni, miq, se s' duhet t'a këndonj
Se s' bën të dini sa ju desh Qesari. -
Se kini gjak, si njerës, s'jini as gur' as drurë;
Se posa t'a dëgjoni dhjatën e Qesarit,
Kam frikë se ju ndez, ju egërsion;
Më mirë të mos dini që e trashëgoni;
Se po t'a dinit, ç' do të kishte ngjarë!

I KATËRTI QYTETAR

Këndo-na dhjatën; duam t'a dëgjojm' Anton.

Këndo-na dhjatën e Qesarit doemos.

ANTONI

Duroni pak, ju lutem shumë, prisni pak.
Më shkau goja, s' di se si, që jua thashë -
Kam frikë, burrave të nderçim që e vranë
Qesarin, do t' u bëhet dëm; kam frikë!

I KATËRTI QYTETAR

Qenë tradhëtorë! Njerës të nderçim ata!

QYTETARËT

Dhjatën! Testamentin!

I DYTI QYTETAR

Qenë katilë të pabesë; dhjatën! këndo-na dhjatën!

ANTONI

Pra, më shtrëngoni t' ju këndonj pa fjalë dhjatën?
Ahëre mblidhuni rreth trupit të Qesarit,
Që t' ju tregonj atë që bëri testamentin.
Më jipni leje që të zbres përposh.

QYTETARËT

Urdhëroni poshtë.

I DYTË QYTETAR

Urdhëroni, zbrisni.

I TRETË QYTETAR

Ke leje, si të urdhërosh. (*Antoni zëbret*).

I KATËRTI QYTETAR

Bëni një qark; mblidhuni rrotull.

I PARI QYTETAR

Hiquni nga qivuri; hiquni nga kufoma.

I DYTË QYTETAR

I hapni vënt bujarit Mark Anton.

ANTONI

Mos më shtrëngoni ashtu; largohuni.

QYTETARËT

Prapë! Hapni udhë! Hiquni!

ANTONI

Në kini lotë, ejani tani t'i derthni.
Të gjith' e njihni këtë togë; e mbanj mënt
Të parën herë kur Qesari e veshi;
Në fushë lufte qe, në tendë, më të ngrysur
Një ditë vere kur i mundi Nervianët.
Shikoni, ja këtu goditi kam' e Kasit;
Shikoni si e çori Kaska plot me cmir.
Këtu e çpoj i dashuri i zëmrës, Bruti.

Dhe kur e hoqi jashtë thikën e mallkuar,
Shikoni si i vajti pas dhe gjaku i Qesarit
Sikur u-sul përjashta që të shohë mirë
Në qe me të vërtetë Bruti qe goditi;
Se Bruti, e dini, ishte ëngjëll' i Qesarit.
Ti, Zot, ti vet' di me ç' mall e desh Qesari.
Kjo ishte çpojtja m' e pashpirtme nga të gjitha.
Kur pa Qesari q' e goditi dhe ay,
Mosmirë-njohja, më e fortë se çdo krahë
Prej tradhëtori, e mundi dhe ia theu zëmrën.
Ahere, si pështolli faqen nënë togë,
Mun' e rrëzë monumentit të Pompeut
Që ish ngarkuar gjak, na ra Qesar i Math.
Oh, ç' rënie qe ajo, o qytetarë!
Ahere un' e ju e gjithë ramë
Dhe na përmbyti tradhësi' e gjaktë.
Oh po! tani po qani, ju vjen keq;
Dhe lotët po ju rrjedhin drejt nga zëmra.
Si? Qani, vllëzër, si i patë vetëm togën
Qesarit të plagosur? Shihni atë vetë
Q' e kanë bërë shoshë thikë tradhëtorësh.

I PARI QYTETAR
O pamje që ngjeth mishin!

I DYTË QYTETAR
Qesar, o trim i mjerë!

I TRETË QYTETAR
O dit' e zezë!

I KATËRTI QYTETAR
Ah, katilë tradhëtorë!

I PARI QYTETAR
O pamje e gjakëshme!

I DYTË QYTETAR
Do t' ia marrim gjakun!

QYTETARËT

Gjakun - rentni, - kërkojini, - digjini, - zjarr, - vrajini, - therrini, - mos lini
asnjë tradhëtor të gjallë!

ANTONI

Qendroni, qytetarë!

I PARI QYTETAR

Pushoni, dëgjoni Mark Antonin.

I DYTË QYTETAR

Do t' a dëgjojmë, do t'i vemi pas, do të vdesim me të.

ANTONI

Të dashur miq, s'dua aspak t'ju çponj

Sa të rrëmbeheni, të ngrini krye.

Ata q' e bënë këtë punë jan' të nderçim;

S' di ç' shkakë të veçanta i kanë shtyrë,

Po janë njerëz t'urtë dhe të nderçim

Dhe padyshim do t' ju tregojnë arësytet.

Nuk ardha t' ju vjeth zëmrat, vllëzër.

S' jam orator, siç është Bruti;

Po, siç e dini, jam njeri pa djallëzi

Q' e dua mikun tim; këtë e dinë mirë

Ata, andaj më lanë që t'ju flas këtu.

Ah, un' i ziu! S' kam as kokë, as gojë, as sy,

Dhe s' di të flas me mjeshtëri dhe forcë

Që t' i ndes gjakun botës; s' flas veç të vërtetën

Dhe po ju thom ato q' i dini që të gjithë;

Po ju tregoj, o vllëzër, plagët e Qesarit,

Të mjerat gojëra nemece, dhe këtyre u lutem

Të flasin në vënt tim. Po sikur t'isha unë Bruti

Dhe Bruti Anton, ahë, shokë, Mark Antoni

Do t' ju kish ndezur zëmrat dhe do t' i kish vënë

Çdo plagë të Qesarit nga një gjuhë që të ngrente

Jo Romën po dhe gurët për gjakmarrje.

QYTETARËT

Do të ngrihemi të gjithë.

I PARI QYTETAR

Do t'i vëmë zjarr shtëpis' së Brutit.

I TRETI QYTETAR

Ejani pra! kërkoni tradhëtorët!

ANTONI

Pa më dëgjoni, shokë, më dëgjoni.

QYTETARËT

Pushoni; pa dëgjoni trimin Mark Anton!

ANTONI

Mor shokë, po ju s' dini përse shkoni.

Qysh ju fitoj tani Qesari zëmrat?

Ah, nuk e dini; duhet t' jua them, pra:

Harruat dhjatën, për të cilën ju kam folur.

QYTETARËT

Dhjatën, vërtet; të rrim' e t'a dëgjojm-ë.

ANTONI

Ja dhjata, dhe përposh ka vulën e Qesarit:

I lë sicilitdo Romani qytetar

Për kokë shtatëdhjet e pesë drakma.

I DYTI QYTETAR

Qesar shpirt-math! Ah, do t' ia marrin gjakun.

I TRETI QYTETAR

O dorë-mbret Qesar!

ANTONI

Kini durim e më dëgjoni.

QYTETARËT

Pushoni, heshtni! he!

ANTONI

Pastaj ju lë gradinat ku shëtitte vetë

Dhe kopshtet e veçantë dhe lulishtat

Përkëtej Tibrin; juve, bijve tuaj

Jua la t'i kini, t'i shetitni e t'i gëzoni.

Ky ish Qesar! Kur vjen tani si ky një tjetër?

I PARI QYTETAR

Askurrë, askurrë! Eni, eni, o burrani!
T'ia djegim trupin me nderim në tempull
Dhe m' ato ura le t' u vëmë zjarr shtëpive
Të tradhëtorëve. Ngrejani kufomën.

I DYTE QYTETAR

Pra, shkoni, sillni zjarr.

I TRETI QYTETAR

Sillni ca drrasa.

I KATËRTI QYTETAR

Rrëmbeni dyer e dritare dhe ç' të gjeni.
(*Dalim QYTETARËT me Kufomën*).

ANTONI

Tani ia shkreptë; intrigë, je më këmbë;
Merr pra çdo udhë që të të pëlqenjë!

(*Hyn një SHËRBËTOR*).

Ç' të ra na sjell, mor djalë?

SHËRBËTORI

Oktav Qesari, Zot, në Rom' arriu.

ANTONI

Ku zbriti?

SHËRBËTORI

Në shpin'e Jul Qesarit me Lepidin.

ANTONI

Po vinj atje me vrap t'a vizitonj.
Vjen si me porosi. U-çel, qesh fati,
Dhe sa ka këtë qef, na jep ç' t' i lypim.

SHËRBËTORI

Më tha se Bruti e Kasi paskan ikur
Kaluar jashtë Romës si të marrë.

ANTONI

Si duket, populli i lajmëroj,
Si ua ktheva mëndjen. Shpjer-më te Oktavi.
(*Dalin*).

SHKENË III

Gjithatje. Një Rrugë.

Hyn CINNA, Poeti.

CINNA

Pash' ëndërr sonte që festova me Qesarin,
Dhe prapësiat m'a rëndojnë kokën;
S' më k' ënda fare të dal jashtë derës,
Po diç më shtyn si me pahir.
(*Hyjnë disa QYTETARË*).

I PARI QYTETAR

Si quhesh?

I DYTI QYTETAR

Ku vete?

I TRETË QYTETAR

Ku banon?

I KATËRTI QYTETAR

Je i martuar a i pamartuar?

I DYTI QYTETAR

Përgjigj-u në të gjitha shpejt.

I PARI QYTETAR

Po, dhe shkurt.

I KATËRTI QYTETAR

Po, dhe urtë.

I TRETË QYTETAR

Po, dhe drejt; ashtu t' a do e mira.

CINNA

Si quhem? Ku vete? Ku banonj? Jamm martuar a i pamartuar? Dhe të përgjigjem në të gjitha shpejt e shkurt urt' e drejt. Urtë po ju thom që jam i pamartuar.

I DYTË QYTETAR

Domethënë janë të marrë ata që martohen. Këtë një herë m'a ke borç. Më tutje, shpejt.

CINNA

Shpejt, vete në varrimin e Qesarit.

I PARI QYTETAR

Si mik a si armik?

CINNA

Si mik.

I DYTË QYTETAR

Këtu na u-përgjigje shpejt.

I KATËRTË QYTETAR

Ku banon, shkurt.

CINNA

Shkurt, banonj pranë Kapitolit.

I TRETË QYTETAR

Si quhesh, drejt.

CINNA

Drejt, quhem Cinnë.

I DYTË QYTETAR

Copëtojeni! Është konspirator.

CINNA

Jam Cinna, poeti; jam Cinna, poeti.

I KATËRTI QYTETAR

Copëtojeni për vjershat e liga, copëtojeni për vjershat e liga.

CINNA

S'jam Cinna konspiratori.

I DYTË QYTETAR

S'ka të bënjë. E quajnë Cinnë. Ç'kuljani pra vetëm emrin nga zëmra dhe lëreni të shkonjë.

I TRETI QYTETAR

Copëtojeni, copëtojeni! Ejani, djegës! Hajdeni, zjarrvënës! Te shtëpi' e Brutit, te shtëpi' e Kasit! Digjini të gjitha. Ju, te shtëpi' e Decit, e ju te shtëpi' e Kaskës! Ju, te shtëpi' e Ligarit! Ejani, hajdeni!

(Dalin).

AKT IV

SHKENË I

Romë. Një Odë në Shtëpin' e Mark Antonit.

ANTONI, OKTAVI dhe LEPIDI, të ndënjur rreth një tryeze.

ANTONI

Këta pra vdesin; i shënuam emrat.

OKTAVI

Vdes dhe yt-vlla; Lepid, a jep pëlqimin?

LEPIDI

E jap.

OKTAVI

Shëno-e, Mark Anton.

LEPIDI

Po me konditën që s' kursehet Publi,
I biri i satë-motre, Mark Anton.

ANTONI

S' kursehet; ja, shiko, ia vura pikën.
Lepid, shko në shtëpin' e Jul Qesarit
E sill-na këtu dhjatën të vendosim
Qysh të shkurtojmë ca dhurata.

LEPIDI

Po ju këtu më prisni, qysh?

OKTAVI

Këtu osë në Kapitol.
(*De/LEPIDI*).

ANTONI

Ky është burr' i lehtë dhe pa vlerë;
Bën vetëm t'a dërgojm' andej-këtej.
A është e drejtë që t'a ndajmë botën
Më trish, dhe ky të marrë njëren pjesë?

OKTAVI

Posa kështu e ditke, ç' m'a pyete
Kush duhet të shënohet për të vdekur
Në listën e proskriptave të zezë?

ANTONI

Oktav, jam pak më plak se ti:
Këtë njeri me nder e stolisim
Që të shpëtojmë nga ca barra e çpifje;
Ay i mban, siç mban gomari arin,
Rënkton, dërsin nga kjo ngar-kes' i hequr,
I shtyr' atje ku ia drejtojmë ecjen;
Kështu thesar' e shpiem ku të duam,
Pastajza ia çkarkojmë, e lëshojmë
Gomar pa kapistall të shkundë veshët
Dhe të kullosë në luath.

OKTAVI

Bëj si të duash;
Po është trim ushtar dhe i provuar.

ANTONI

Si kali im, Oktav; dhe përandaj
I jap tagji me regull gjithënjë.
Dhe kalin e mësonj qysh të lëftonjë,
Të kthehet, të qëndronjë, shpejt të rendë,
Po mëndja ime ia drejton lëvizjet.
Lepidi kështu është në ca pika:
Duhet mësuar dhe stërvitur dhe lëshuar;
Një burrë kokë-zbrazët që ushqehet
Me mjeshtëri dhe me imitata,
Të cilat si i lë, i heth kushdo,
Ay t'i nis për modë; mos m' a quaj
Veç si një pronë. Dhe tani, Oktav,
Dëgjo ca gjëra shumë të mëdha:
Bruti e Kasi janë dyke mbledhur forca;
Duhet t' u bëjmë ballë menjëherë;
Pra, le të ftojmë shokët në kuvënt,
Të shigurojmë miqtë më të mirë
Dhe të gatitim mjetet më të mira;

Me vrap pra le të shkojmë në këshillë
Që të zbulojmë çdo pusi të fshehur
E t'i përgjigjemi rezikut hapur.

OKTAVI

Ashtu po bëjmë; se po na përgjojnë,
Dhe shum' armiq na lehin rreth e rrotull;
Dhe ca me buzë qeshin, po në zëmër,
Kam frikë, kanë miliuna djaj.
(*Dalin*).

SHKENË II

*Kamp afër Sardit. Përpara Tendës së Brutit.
Danlle. Hyjnë BRUTI, LUCILI, LUCI dhe USHTARË;
TITINI dhe PINDARI u dalin përpara.*

BRUTI

Qëndroni, ej!

LUCILI

Jipni parullën dhe qëndroni, ej!

BRUTI

Ç' të ra, Lucil? A u-afrua Kasi?

LUCILI

Po, u-afrua; dhe Pindari ardhi
T' ju sallutonjë n' emrin e të zotit.
(PINDARI *i jep një letër BRUTIT*).

BRUTI

Më shkruan mirë. Zoti yt, Pindar, -
A vet' ay a me të liq zyrtarë -
Me gjërat që ka bërë më shtrëngo
Të dëshëronj të mos i kishte bërë.
Po posa t' urdhëronjë, do të flasim.

PINDARI

Nuk kam dyshim që zoti im bujar
Ashtu sikundër është do t' ju duket,

Njeri me nder e dignitet.

BRUTI

S' dyshonj aspak për të. Lucil, një fjalë:
Më thuaj si të priti?

LUCILI

Me nder e me fisnikëri të mjaftë,
Po jo me zemër e mënyrë shoku
As me fjalim të lir' e miqësor,
Si kish zakon më parë.

BRUTI

Më përshkrove
Si ftohet miku i ngrohtë. Shih, Lucil,
Kur dashuria nis të dobësohet,
Përdor ceremonira të pahirta;
Se bes' e fjesht' e kthjellët lodra s' ka.
Të zbrazëtisë, si kuaj të hazdisur,
Tregojnë me shamatë forc' e sulmë;
Po kur e ndiejnë yzengjin' e gjaktë,
Në çast u bie perçja dhe përmbysen
Si mëza të pabesa në provim.
A vjen dhe ushtëri' e tij?

LUCILI

Në Sard mejtohen t'a kalojnë natën;
Po pjes' e madhe, dhe kalorësia
Përgjithërisht, me Kasin kanë ardhur.

BRUTI

Dëgjo! arriu. (*Marsh i ngadalshëm përbrënda*).
Dil, prit-e mirë.
(*Hyjnë KASI dhe USHTARËT*).

KASI

Qëndroni, ej!

BRUTI

Qëndroni, ej! Jipni parullën tutje!

I PARI USHTAR

Qëndroni!

I DYTË USHTAR

Qëndroni!

I TRETË USHTAR

Qëndroni!

KASI

I dashur vlla, m'a hëngre hakën.

BRUTI

Për Zotin! S' ia ha hakën as armikut.

Ahere, qysh ia ha dot hakën vllajt?

KASI

Kjo sjellje e paanëshme, o Brut,
Mbulon padrejtësi; dhe kur e bën -

BRUTI

Më qetë, Kas; ngadale çfaq-i qarjet;
Se të njoh mirë. Pra, le të mos zihemi
Këtu përpara ushtërive tona,
Që s' duhet të na shohin veç si miq.
U thuaj të largohen; dhe pastaj
Në tendën time, Kas, shpjegom'i ankesat
Dhe kam për të dëgjuar me vërejtje.

KASI

Pindar, u thuaj kumandarëve
Ta shpien ushtërinë pak më tej.

BRUTI

Lucil, bëj gjithashtu dhe ti;
Në tendën të mos lësh njeri të hynjë
Sa pa mbaruar konferencën tonë.
Titini e Luci derën le të ruajnë.
(*Dalin*).

SHKENË III

Përbrenda Tendës së Brutit.

Hynë BRUTI dhe KASI.

KASI

Që m' a ka ngrënë hakën duket sheshit:
Luc Pellën e dënove shumë rëndë,
Se sardianëve ryshfet u merrte;
Dhe letrat që të shkrova në favor të tij,
Q' e njoh njerinë, s' i përfillë fare.

BRUTI

Ia hëngre vetes hakën kur më shkrove.

KASI

Në kohë, si e sotmja, s'është' e udhës
Të vihet re çdo vogëlimë faji.

BRUTI

Nem leje të të them që dhe për ty
Bërtasin bota që je dorë-prishur,
Që shet e tregëton për ar ofiqet
Nëpër zyrtarët.

KASI

Unë dorë-prishur!
Di që je Bruti dhe më flet kështu,
Se tjetër fjalë s' flisje më, për Zotin!

BRUTI

Emri këtë korruptë t' a mbulon
Dhe ia ndalon punitjen.

KASI

Si punitjen!

BRUTI

Marsin kujto! Kujto idat e Marsit!
Për drejtësi Qesar' a nuk e vramë?
Kush trupin ia ka ngar' e çpuar
Veç se për drejtësi? Qysh një prej nesh,

Që vrau burrin më të math të botës.
Nga që përkrahte vjedhësit, qysh ne
Po ndymë me ryshfete duartë
Dhe shesim nder' e gjerë dhe të lartë
Për kashtra që m' i kap me grusht kështu?
Më mir' u-bëfsha qen e lehça kundër hënës
Se sa Roman i tillë!

KASI
Mos më leh;
S' e duronj dot; e humbe kokën fare;
Në branga më ke vënë. Jam ushtar
M' i vjetër në praktikë dhe m' i zoti
Se ti që t' impononj kondita.

BRUTI
Fol sa të duash; nukë je aspak.

KASI
Jam.

BRUTI
Unë thom që s' je.

KASI
Më tepër mos më ngaj, se humba kokën;
S' ta do shëndeti; mos më çpo më tepër.

BRUTI
Hajde, mor burr' i lehtë!

KASI
A është e mundur?

BRUTI
Dëgjo-më, se tani kam për të folur.
Mos duhet t' i hap udh' inatit tënt?
Të trëmbem kur skërmitet një i marrë?

KASI
O Zot, o Zot! Qysh t' i duronj këto?

BRUTI

Këto! Më tepër: çir-u sa të çfryhesh;
Çap dhe tregoj-u skllëvërve të tu
Sa je gjak-ndezur dhe i bëj të dridhen.
Mos do të t' unjem? Të të përkëdhel?
Të rri të të zvarnisem pas kapriçit?
Për perënditë, tret-e vrer' e barkut
Dhe sikur të pëlcaç; sepse që sot
Do t' të përdor për tallje dhe përqeshje
Kur m'egërsohesh si një grerë.

KASI

Këtu paska arrirë puna?

BRUTI

Më qënke, thua, një ushtar m' i mirë:
Trego-e pra; provo-e mburrjen tënde
Dhe do të më kënaqësh. Sa për mua,
Mësime marr me gas nga më bujarët.

KASI

Më çart me gjithësej, o Brut, më çart;
Ushtar m' i vjetër, thashë, jo m' i mirë;
„Mi i mirë" mos kam thënë?

BRUTI

Dhe sikur t' a kesh thënë, s' më ha malli.

KASI

S' kuxonte as Qesari të më çponte qaqë!

BRUTI

Pusho, pusho, s' kuxonje ti t'a ngisnje aqë!

KASI

S' kuxonja!

BRUTI

Jo.

KASI

S' kuxonja, the, t' a ngisnja?

BRUTI

Për kokën tënde nuk kuxonje.

KASI

Mi dashurinë time mos shkel tepër,
Se do të bënj një gjë që s' më pëlqen.

BRUTI

E bëre atë gjë që s' të pëlqen.
S' më tremp dot, Kas, me këto kërcënime;
Me nder jam armatisur aqë fortë
Sa më kalojnë si një er' e kotë
Që veshi s' m' a përfill. Të lypa
Ca suma ari, dhe m'i refuzove;
Se s'mbleth dot ar me mjete poshtërake:
Për qjell, më mirë pres monedhe zëmrën
Dhe gjakun derth për drakma se të çkul
Nga dor' e ashpër e fshatarëve
Paran' e mjerë me shtrënges' e shtrydhje.
T'i lypa të paguanj legjionat,
Po m'i mohove. Kjo a të ka hie?
Lakmonjës i atillë kur të bëhem
E t'i mohonj rezil-paranë mikut,
O perëndira, krismani rrufenë
Dhe copëtomëni.

KASI

S' t'i refuzova.

BRUTI

Po.

KASI

Jo; ishte i marr' ay që solli
Përgjigjien time. Brut, m'a theve zëmrën
Mungesat mikut miku ia duron,
Po ti m'i bën më të mëdha se ç'janë.

BRUTI

Jo, veç se kur po m'i zbaton mi kokë.

KASI

S' më do.

BRUTI

S't'i dua cenet.

KASI

Sy miku nuk i sheh t'atija cene.

BRUTI

Sy lajkëtari nuk i sheh, pa qofshin
Më të mëdha se sa Olymp' i lartë.

KASI

Hajde, Anton! Hajde, Oktav i ril!
Ejani, gjakun Kasit vetëm merrjani,
Se Kas i u-loth nga jet' e kësaj bote;
Se e urren i dashuri dhe miku;
Se e ndërson i vëllaj dhe e përbuz si skllaf;
Ia vë re cenet, në defter ia shkruan,
Me gojë ia mëson, ia nëmëron
Dhe ia vërvit për sysh. Oh, munt të qanja
Me lotë shpirtin tim! Ja kama ime,
Ja gjoksi im i hapur; ja një zëmër,
M'e shtrenjtë se sa minat e Plutonit,
M'e vyer se ari; çkulm'a jashtë,
Në qofsh Roman; ja unë, un' i cili
Të paskam refuzuar ar' t'ap zëmrën.
Godit si mi Qesarin; se e di
Se, kur më keq po e urrenje, ahëre
E deshe ca më mirë se sa Kasin.

BRUTI

Në myll vër kamën; zëmërom'u kur
Të duash, se ashtu e dashka puna;
Ç'të duash bëj, çnderimi qënka qef.
O, Kas, je shoqëruar me një shqerë,
Q' e mban mërinë si çakmaku zjarrin,

Që me pahir e shpejt lëshon shkëndijë
Dhe ftohet prapë menjëherë.

KASI

Mjer' unë, paskam rrojtur që të bëhem
Shakaja dhe përqeshj' e Brutit tim,
Kur më ndes vreri, gjaku i përzier.

BRUTI

Dhe unë vetë fola gjak-përzier.

KASI

Ashtu më thua, qënka? Nem'a dorën.

BRUTI

Dhe zëmrën bashkë.

KASI

O Brut!

BRUTI

Ç'ke? Ç' është?

KASI

S' më paske dashur mjaft sa të durosh,
Kur gjaku i nxehtë që më dha im-më
Më bën të humbas kokën?

BRUTI

Po, që sot
Kur të më zëmërohesh përtej masës
Thom, më qërton jot-ëmë, dhe s' vë re.
(*Shamatë përbrënda*).

POETI

(*Përbrënda*). Dua të hynj, të shoh pak gjeneralët,
Se janë zënë midis tyr' e s' bën
Të mbeten vetëm.

LUCILI

(*Përbrënda*). Nukë hyn dot brënda.

POETI

*(Përbrënda). Asgjë nuk më ndalon veç vdekjes.
(Hyn POETI, i pasuar prej LUCILIT, TITINIT
dhe LUCIT).*

KASI

Ç' ke, ti? Ç' kërkon?

POETI

Turp, turp, o gjeneralë! Ç' bëni ashtu?
Pajtohuni, si ju ka hie, miq me tru,
Dëgjomëni, se jam më plak se ju.

KASI

Ha! ha! sa poshtër na rimon ciniku!

BRUTI

Largohu së këtejmi, mor rezil!

KASI

Duro-e, Brut, ashtu e ka zakon.

BRUTI

Ia pres shakanë kur të presë kohën.
Në luftë ç' punë ka ky paflatar?
Or, shok, largoh-u!

KASI

Hajde, hajde, shko.
(Del POETI)

BRUTI

Lucil, Titin, u thoni kumandarëve
T' i shpien legjionat për të fjetur.

KASI

Dhe kthehuni e sillnani Messalën
Me vrap këtu.
(Dalin LUCILI dhe TITINI).

BRUTI

Luc, një poçë verë.
(*Del LUCI*).

KASI
S' e dinja q' aqë shumë munt të ndizesh.

BRUTI
O Kas nga hidhërimet jam sëmurrur.

KASI
Nuk e përdor fillosofinë tënde pra,
Kur epesh në mjerime aksidentale.

BRUTI
Mjerimin se duron askush më mirë
Se unë. Porsha vdiq.

KASI
Si? Porsha!

BRUTI
Vdiq.

KASI
Si nuk më vrave kur të ngacëmovat?
O humbj' e paduruar që ther zëmrën!
Po nga ç' sëmundje?

BRUTI
S' e duronte ndarjen
Dhe helmin që Oktavi e Mark Antoni
Kishin arrirë të forcohen aqë, -
Se vdekj' e saj me këto lajme m'ardhi -
Nga kjo e humbi mëndjen, u-shastis
Dhe, kur e lanë vetëm, kish gëlltitur zjarr.

KASI
Dhe vdiq kështu?

BRUTI
Tamam.

KASI

O perëndira!

(Hyn përsëri LUCI me verë dhe qirinj).

BRUTI

Mos m'a kujto më. Nem një kupë verë.

Këtu po mbytet çdo ashpërsi, o Kas. *(Pi).*

KASI

Kam etje zëmre për këtë zotim bujar.

Mbush kupën, Luc, me verë sa të derdhet.

S' pi dot askurrë tepër dashurin' e Brutit. *(Pi).*

BRUTI

Titin, hyr brenda.

(Del LUCI. Hyn përsëri TITINI me MESSALËN)

Urdhëro, Messalë.

Tani pra, le të rrimë rreth qiririt

Të bisedojmë për nevojat tona.

KASI

Na shkove, Porshë?

BRUTI

Mos më tej, të lutem.

Messalë, pas këtyre letrave

Oktav 'i ri dhe Mark Antoni zbresin

Që të na bien me një ushtëri të fortë

Dhe në Filip shpeditën e drejtojnë.

MESSALA

Ashtu më thonë letrat edhe mua.

BRUTI

Me ç'farë shtese?

MESSALA

Që me proskript' e urdhër çligjësor

Oktavi, Mark Antoni dhe Lepidi

Na kanë vrarë njëqint senatorë.

BRUTI

Në këtë pikë letrat s' na ujdisin.
U-vranë shtatëdhjetë senatorë,
Më shkruajnë, me Ciceronin bashkë.

KASI

Me Ciceronin bashkë!

MESSALA

Ciceroni u-vra
Me këtë urdhër e këtë proskriptë.
Nga zonja letr' a more, Imzot?

BRUTI

Jo, Messalë!

MESSALA

Asgjë për të s'të shkruajnë në letrat?

BRUTI

Asgjë, Messalë.

MESSALA

Duket si çudi.

BRUTI

Përse pyet? Ty a të shkroj dikush?

MESSALA

Jo, Imzot

BRUTI

Më thuaj të vërtetën, si Roman.

MESSALA

Dhe ti dëgjo-e të vërtetën, si Roman:
Vdiq sakt, e me mënyrë të çudiçme.

BRUTI

Ahere, Porsh' e dashur, lamtumirë!

Një ditë vdesim doemos, Messalë;
Dhe dyke ditur që nga kjo s' shpëtonte,
Po e duronj tani këtë mjerim.

MESSALA

Kështu duron i madhi vrer të math.

KASI

Jam i stërvitur në këtë sa ti,
Po zëmra s' m'a duronte gjer aty.

BRUTI

Tani, në punë shpejt. Si thua, Kas?
A nisemi me vrap për në Filip?

KASI

S' më duket pun' e urtë.

BRUTI

Për ç'arësye?

KASI

Ja përse:
Më mir'e lëm' armikun të na gjenjë;
Harxhohet, loth ushtarët e dëmtohet,
Kur ne, në defensivë, rrimë qetë
Dhe jemi plot me çlodhje e çkathësi.

BRUTI

Të mirat arësye duhet t'unjen
Përpara më të mirave. Krahina
Që nga Filipi gjer këtu ku jemi
Po na qëndron në bindje të pahirtë,
Dhe na kontribuon me murmuritje;
Armiku, dyke shkuar midis saj,
Ka për të plotësuar ushtërinë,
Vjen freshk, i rritur dhe i trimëruar,
Kur nga këto avanta e shkurtojmë,
N' i bëfshim ballë në Filip atje,
Dyke e lënë këtë popull prapa.

KASI

Dëgjo-më, vlla i dashur.

BRUTI

Të lutem. Duhet vënë re pastaj
Që s'kemi ç' të kërkojmë më nga miqtë,
Që legjionat tona janë krejt të plotta,
Që çështja jon' është e arrirë.
Armiku ynë rritet dita-ditës;
Ne mun' në majë, nism' e zbresim.
Në punët njerëzore ka një valë:
E kape, kur u-ngrit, je i fituar;
E le, dhe udhëtim' i tërë jetës
Fundos në cekësi e në mjerime.
Mi det të kolmë po plevasim sot;
A vemi sipas rrjedhjes kur na ndih,
A mbytemi me gjith' anien bashkë.

KASI

Ahere, pas dëshirës sate, nis-u.
Ne vijmë pas, dhe i përballim në Filip.

BRUTI

Ka përparuar nata kur po flisnim;
Natyra jonë bindet në nevojë
Dhe duhet t'a kënaqim me pak çlodhje
A kemi fjalë tjetër?

KASI

Jo, s'kemi tjetër gjë. Natën e mirë!
Ngrihem i nesër shpejt e nisemi.

BRUTI

Luc! (*Hyn përsëri LUCI*). Gunën. (*Del Luci*).
Trim Messalë, mirë vafshi
Titin, natën e mirë! Kas bujar,
Natën e mirë dhe u-gdhifsh shëndoshë!

KASI

O vlla i shtrenjtë! E nismë natën keq.
Kështu mos na u-ndafshin shpirtat kurrë!

Askurrë, Brut!

BRUTI

Çdo gjë u-ndreq tani.

KASI

Natën e mirë, imzot!

BRUTI

Vlla, mirë vafsh!

TTTINI dhe MESSALA

Natën e mirë, Imzot.

BRUTI

Të gjithë o shokë, mirë vafshi.

(Dalin KASI, TTTINI dhe MESSALA. Hyn përsëri LUCI me gunën e natës).

Nem gunën. Ku e ke shtrumentin?

LUCI

Këtu në tendë.

BRUTI

Si? Të flihet prapë?

S't'a heth për faj, se vigjëllove tepër.

Thirr Klavdin me ca djem të mi të tjerë

Të flenë mi jastëk në tendën time.

LUCI

Varron! Eh, Klavd!

(Hyn VARRONI dhe KLAVDI).

VARRONI

Na thirre, Imzot?

BRUTI

Ju lutem, djem, këtu u-shtrini e flini;

Se nofta për së shpejti do t'ju zgjonj

Që t'ju dërgonj për punë pranë Kasit.

VARRONI

Po t'urdhërosh, qëndrojm' e ruajmë.

BRUTI

Aspak, or djem, po shtrihuni e flini.
Se nofta pasandaj ndrronj mëndje.
Shih, Luc, ja libri që kërkonja aqë;
Në xhep të gunës sim' e kisha vënë.
(VARRONI e KLAVDI *shtrihen e flejnë*).

LUCI

Qesh' i shigurtë që s'm'a kishe dhënë.

BRUTI

Më ndje, or bir, jam shumë harrovaç.
A munt t'i mbash pak çelur syt' e rëndë
Dhe të më loç ca këngë në shtrument?

LUCI

Si t' urdhërosh, Imzot.

BRUTI

Lua, pak, mor djalë;
Të mërzit tepër, po shikonj që do.

LUCI

Imzot, e kam detyrë.

BRUTI

S' bën të t'a shtynj detyrën tej fuqisë;
E di që djemave të rinj u flihet.

LUCI

Kam fjetur pak, Imzot, më parë.

BRUTI

Ke bërë mir' e prapë do të flesh;
S' të mbanj fort gjatë; eja; dhe në rrofsha
Kam për të qën' i mirë kundrejt teje.
(*Muzikë dhe Këngë*).
Havaz i fjetur ky; o gjumë vrasës!
Ia vure panxhën plump mi sytë djalit

Që të këndoj? Pra, bir, natën e mirë!
S' t'a prish dot qetësin' e nuk të zgjonj;
Po në dremmitsh shtrumentin do t'a thyesh;
T' a marr nga dora pra; dhe mirë vafsh!
Të shohim; s' e shënova vallë faqen
Gjer ku këndova dje? Ja ku qënka.
(*Hyn FANTAZMA e QESARIT*).
Sa drit'e keqe! - Eh! kush është aty?
Besonj se dobësi' e syrit tim
Formon këtë fantazmë monstruoze.
Ja ku po vjen mi mua. A je gjë?
Vall' a je perëndi a djall a ëngjëll
Që m'a ngrin gjakn' e m'a ngre qimen drizë?
Më thuaj, ç'je?

FANTAZMA

Shpirita jot' e keqe, Brut.

BRUTI

E ç' vjen këtu?

FANTAZMA

Vinj të të them se në Filip më sheh.

BRUTI

Të shoh pra prapë në Filip?

FANTAZMA

Po, në Filip,

BRUTI

Të shoh pra në Filip.

(*FANTAZMA çduket*).

Tani q' u-çduk, e mbloodha prapë veten.

Shpirit' e keqe, desha të të flisnja

Më gjatë pak. Luc! Klavd! Varron!

U-zgjoni, djema! Klavd!

LUCI

Imzot, janë çkurdisur kordhat.

BRUTI

Ky thotë se po lot shtrumentin edhe.
Pa zgjoh-u, Luc!

LUCI

Imzot.

BRUTI

Pe ëndërr, Luc, që më bërtite ashtu?

LUCI

Imzot, s' di në bërtita apo jo.

BRUTI

Bërtite, po. A pe gjësendi?

LUCI

Asgjë, Imzot

BRUTI

Fli prapë, Luc. Eh, Klavd! or djalë zgjoh-u!

VARRONI dhe KLAVDI

Imzot!

BRUTI

Përse, or djem, bërtitt' ashtu në gjumë?

VARRONI dhe KLAVDI

Po a bërtitmë, Imzot?

BRUTI

Bërtittë, po. A patë gjë?

VARRONI

Jo, s' pashë gjë, Imzot.

KLAVDI

As unë, Imzot.

BRUTI

Pra, shkoni, sallutomëni vlla Kasin,
I thoni me fuqit' e tij të niset
Përpara shpejt, dhe ne i vijmë pas.

VARRONI dhe KLAVDI

Si urdhëron, Imzot.

(Dalin).

AKT V

SHKENË I

Fush' e Filipit.

Hyjnë OKTAVI, ANTONI dhe USHTËRIA e tyre.

OKTAVI

Ja, Mark Anton, na dolli si shpresonim:
Më the q'armiku nukë do të zbriste,
Po do t' qëndronte nëpër brigjet lart;
Po s' ngjan ashtu; gatiten për betejë,
Mejtohen të na bien në Filip këtu
Dhe na përgjigjen para se t' i çpojme.

ANTONI

U jam në shpirtin brënda dhe e di
Përse e bëjnë; pa do t' u pëlqente
Më mirë t' ishin gjetkë; dhe na zbresin
Me trimërin' e frikës, që me dukjen
Të na provojnë sa kurajë kanë;
Po s' është ashtu aspak.
(*Hyn një LAJMËTAR*).

LAJMËTARI

Gatituni, o gjeneralë!
Armiku vien me -pamje trimërore,
Na ngriti flamurin e kuq të luftës
Dhe duhet diç të bëjmë menjëherë.

ANTONI

Oktav, hiq me ngadalë më të mëngjër
Fuqit e tua te kjo fush' e hapur.

OKTAVI

Ti më të mëngjër, unë më të djathtë.

ANTONI

Përse prish punë në këtë shtrëngesë?

OKTAVI

S'prish punë; po ashtu kam për të bërë.

(Marsh. Daulle. Hyjnë BRUTI, KASI, dhe USHTËRLA e tyre; LUCILI, TITINI, MESSALA dhe të Tjerë).

BRUTI

Qëndruan dhe kërkojnë të fjalosen.

KASI

Qëndro, Titin, të dalim e t'u flasim.

OKTAVI

Anton, a t'apim shenjën e betejës?

ANTONI

Jo, po përgjigjuni kur të na bien.

Eja, se gjeneralët duan fjalë.

OKTAVI

Pra, mos lëvizni gjer sa t'ipet shenja.

BRUTI

Më parë fjalë dhe pastaj goditje.

Kështu a jo, o bashkë-qytetarë?

OKTAVI

Jo se i duam fjalët, siç i doni.

BRUTI

Fjalët e mira vlejné ca më tepër

Se sa goditjet e këqia.

ANTONI

Goditjet e këqia ti, o Brut,

Me fjalët më të mira i stolis.

Kështu ia çpove Jul Qesarit zëmrën,

Dyke bërtitur: "Rroftë Jul Qesari!"

KASI

Anton, ku shtie me goditjet s'dihet,

Po sa për fjalët, di me to të vjedhësh

Mbletët e Hyblës e t'i lësh pa mjalte,

ANTONI

Po jo pa thump.

BRUTI

Oh po, pa zë bile.

Se ua vodhe gumëzhitjen, O Anton,

Dhe di të kërcënosh me urtësi

Para se të gjëmbosh me thumbin.

ANTONI

Të poshtër tradhëtorë! Kështu s'flisnit

Kur kamat të pabesa tuajat

Goditnë Jul Qesarin prapa krahëve;

Më qeshnit si majmun' e si këlyshë,

Më përkëdheleshit e m'unjëshit

Si skllev' e puthnit këmbët e Qesarit,

Kur Kaska i mallkuar, i pabesë,

Në zverk i ra Qesarit. Lajkëtarë!

KASI

Ne lajkëtarë! Brut, tani dëgjo-e!

Kjo gojë sot s'na shante dot kështu,

Sikur t'ish bërë siç të thashë unë.

OKTAVI

Eni në punë: Munt të na dërsini

Me argumenta, po s' na jipni prova

Veç se me pikat më të kuqe gjaku.

Kundër konspiratorëve nxjerr shpatën!

Dhe kur besoni do t'a vë në myll?

Askurrë gjer sa t'i kem çgjakësuar

Të tridhjet' e tri plagët e Qesarit,

Askurrë gjer sa një Qesar i ri

T'ua dërrmonjë shpatat tradhëtorëve.

BRUTI

Qesar, s'të vret dot tjtër tradhëtor

Përveç atyre që ke pas me vete.

OKTAVI

Vërtet, besonj, s'kam lindur që të vdes
Nga shpat' e Brutit.

BRUTI

Dhe më bujar' i gjindjes sate t'ishe,
Mor djalë, nukë vdisnje dot më bukur.

KASI

Çun shkolle i mvrojtur, q'atë nder s'e vlen,
Q' u-lidhe me një maskara pjanik.

ANTONI

Ti, Kas, akoma me të vjetrat!

OKTAVI

Hajde, Anton, të shkojmë! Tradhëtorë!
Turinjve ju vërvitim sfidën: eni,
Në daçi të lëftoni, dilni sheshit;
Në mos, po kur t'ju mbanjë barku.
(Dalin OKTAVI, ANTONI *dhe* USHTËRIA *e tyre*).

KASI

Tan!, fry erë, val' u-fry, rent barkë,
Furtuna krisi, dhe ku dashtë daltë.

BRUTI

Lucil, dëgjo një fjalë të të them.

LUCILI

Imzot?
(BRUTI *dhe* LUCILI *flasin mënjënë*).

KASI

Messalë!

MESSALA

Urdhëroni, gjeneral.

KASI

Messalë! Sot kam ditë-lindjen time,

Se pikërisht si sot ka lindur Kasi.
Messalë! Nem'a dorën; jij dëshmor
Se sot, pa dashur, si dikur Pompeu,
Jam i shtrënguar që t'i rezikonj
Në një betejë gjith' liritë tona.
Ti di që kam pasuar me qëndresë
Doktrinat Epikuriane; sot
Kam ndrruar mëndje, nisa të besonj
Gjer më një pikë shenjat profetike.
Mi krye-flamur, kur nga Sardi vinim,
Dy shkaba të mëdha zbritn' e qëndruan
Dhe hanin bukë nga ushtarët tanë
Dhe na përcuellnë gjer në Filip.
Këtë mëngjes na ikn' e na u-çduknë,
Dhe korbat, sorrat ua zunë vëndin,
Na fluturojnë lart e na shikojnë
Si gjah të ngordhur dhe na hedhin hien
Si një mbulesë funerale, ku
Na dergjet ushtëria, na jep shpirt.

MESSALA

Mos e beso.

KASI

Nuk e besonj veç pjesërisht,
Se e kam frymën fresk' e kam vendosur
T'i bënj rezikut ballë burrërisht.

BRUTI

Kështu, Lucil; bëj si të thashë.

KASI

Tani, i dashur Brut,
Na ndihçin perënditë sot, e muntshim
Në paq' e dashuri të mplakemi.
Po puna e njeriut s'është' e saktë;
Në sy pra le të marrim më të keqen.
Në qoftë se humbasim sot betejën,
Kjo është her' e funtme që po flasim.
Ahere ç'ke vëndosur që të bësh?

BRUTI

Sipas fillosofisë që besonj,
Dënova vetë-vrasjen e Katonit;
S' di qysh po, jam i mëndjes, është gjë
Frikaçe dhe e poshtër t'a shkurtojmë jetën
Nga tmerri i së pritmes; pra, mejtonj,
I armatisur me durim e shpresë,
T'i unjem providencës së fuqive
Të larta që po regullojnë botën.

KASI

Ahere pra, n'e humpçim sot betejën,
A je gati që rrugëve të Romës
Të të zvarrnisin me triumf?

BRUTI

Jo, Kas; Roman bujar, mos e beso
Që Bruti shkon në Rom' i lidhur gjallë,
Se është tepër kryelartë; pra,
E sotmja punës Marsit i jep funt.
S' e di a piqemi dot tjetër herë;
Për gjithënjë shëndet pra le të lëmë:
Për jetë dhe për jetë lamtumirë, Kas!
N' u-pjekshim prapë, do të buzëqeshim,
Në mos, po jemi ndarë fare mirë.

KASI

Për jetë dhe për jetë lamtumirë, Brut!
N' u-pjekshim prapë do të buzëqeshim,
Në mos, vërtet u-ndamë fare mirë.

BRUTI

Përpara pra! Oh, sikur të mundnim
T'ia dinim fundin ditës sa pa ardhur;
Po na mjafton që dita na mbaron,
Dhe fundin ia mësojmë. Hajde, shkojmë!
(*Dalin*).

SHKENË II

Gjithatje. Fush' e Betejës.

Allarmë. Hyjnë BRUTI dhe MESSALA.

BRUTI

Rent, rent, Messalë; këtë urdhër jip

Në legjionat t'anës tjetër tej.

(Allarmë e fortë).

Le të vërviten menjëherë; shoh

Një ftoftësi në krahun e Oktavit,

Dhe i përmbys një e papritur sulmë.

Rent, rent, Messalë! thuaj-u të zbresin.

(Dalin).

SHKENË III

Një Pjesë Tjetër e Fushës.

Allarmë. Hyjnë KASI dhe TITINI.

KASI

Oh shih, Titin! Shiko, frikaçët ikin;

U-bësh' armik për njerëzit e mi;

Ky flamur që shikon na hiqej prapa;

E vrava burracakun dhe ia mora.

TITINI

O Kas! Bruti dha urdhërin tepër shpejt;

Se pati ca avanta mi Oktavin,

E mori tepër nxehtë, ushtarët ranë

Mi plaçkë, e ne prej Mark Antonit u-rrethuam.

(Hyn PINDARI).

PINDARI

Imzot, largoh-u, ikë, ikë tutje!

Antoni tendat t'i zaptoj, Imzot;

Largoh-u pra, Imzot! Kas, ikë tutje!

KASI

Ky breg është mjaft larg. Shiko, Titin;

Tendat e mia jan' ato që digjen?

TITINI

Ato, Imzot.

KASI

Titin, në më patsh mik,
Kalit m'i hip, e çpo me yzengji
Gjer sa t'arrish në ushtëri t'atjeshme
E përsëri të kthehesh të më thuash
Në janë miq apo armiq.

TITINI

Vete dhe kthehem si rrufe.
(*Del*).

KASI

Dhe ti, Pindar, shko, ngjit-u lart në breg;
Se sy të mirë s'kam; vër re Titinin
Dhe thuajmë çdo gjë që sheh në fushë.
(PINDARI *ngjitet në breg*).
Si sot kam lindur; koha rrotulloj
Dhe ku kam nisur kam për të mbaruar;
M'u-mbyll qarku i jetës. - Ç'kemi, or djalë?

PINDARI

(*Që lartazj*). Oh, Imzot!

KASI

Ç' po ngjan?

PINDARI

Titinin e qarkuan rreth e rrotull
Disa kalorës dhe e ndjekin pas;
Ay kalon; tani ment e arrinë;
Ah Titin! ca zbresin; zbriti dhe ay;
E zunë; (*Brohoritje*) dhe dëgjo si brohoritin.

KASI

Zbrit poshtë; mos shiko më tepër.
Oh, burracak që jam! Qysh rronj akoma
Kur më të mirin mik në sy m' a zunë!
Eja këtu, mor djalë!
(PINDARI *zëbret*).

Të zura skllaf një herë në Parthi,
Dhe kur t'a fala jetën, m' u-betove
Që do të bësh çdo gjë që t' urdhëronj.
Eja tani, mbaro atë betim.
Tani je prap' i lirë; dhe m'a merr
Këtë të mirë shpatë, që ia çau
Qesarit barkun, dhe m' a kall në gjoks.
Mos m' u-përgjiq; këtu, kap dorëzën,
Dhe ja, kështu kur të mbulonj fytyrën,
Shpatën m'a ngul. (*Sulet mi shpatën*). Qesar, u-çgjakësove
Dhe pikërisht me shpatën që të vrau.
(*Vdes*).

PINDARI

Ja, jam i lirë; të më kish pyetur,
Kështu nuk do t' a desha. Ah, or Kas,
Larg nga ky vënt Pindari tani ikën
Ku sy Romani të mos e shikonjë.
(*Del*).

(*Hyjnë përsëri TITINI dhe MESSALA*).

MESSALA

Si një me një, Titin; Oktavi
U-munt prej legjionave të Brutit,
Si ushtëri' e Kasit prej Antonit.

TITINI

Kjo lajmë do t'a ngushëllonjë Kasin.

MESSALA

Ku e ke lënë?

TITINI

Mi këtë breg, të dëshpëruar fare,
Me ropn' e tij Pindarin.

MESSALA

Mos është' ay atje, për-dhe i shtrirë?

TITINI

S' duket i shtrir' i gjallë. Oh, moj zëmër!

MESSALA

Ay nuk është?

TITINI

Jo! ay ka qënë,
Po ky s' është Kasi më. O diell,
Siç perëndon ti sonte reze-kuq,
Ashtu dhe Kasi perëndoj në gjak;
Duell' i Romës perëndoj. Shkoj dita;
Re dhe rezike vijnë; puna mori funt.
Dyshimi për suksesin tim e vrau.

MESSALA

Dyshimi për suksesn' e mir' e vrau.
Lajthim i hidhur, bir mellankolie,
Pse mëndjes së përzier i tregon
Gjëra që s' janë? O lajthim, shpejt mbillesh,
Po kurrë nuk' arrin në mirë-lindje
Se e vret nënën që të kap në bark.

TITINI

Ku je, Pindar? Ku je, Pindar?

MESSALA

Titin, kërko-e; unë shkonj e gjenj
Bujarin Brut që t'ia çponj veshët befas
Me këtë lajmë; që t'ia çponj, po thom;
Se shpat' e mprehtë dhe shigjetë e vretë
Do t'ishin më të mirëpritura
Për veshn' e Brutit se kjo lajm' e zezë.

TITINI

Shko, or Messalë.

(MESSALA *del*).

Unë kërkonj Pindarin n'atë mes.
Përsë më çove tutje, o trim Kas?
S' t'i hasa miqtë? Dhe s'më vun' ata
Mi krye një kurorë të vijtores
Që të t'a jap? S' dëgjove brohoritë?

Ajme! i more vesh të gjitha ters.
Ja, merr këtë kurorë përmi krye,
Se Bruti yt m'a dha, dhe unë bën
Ashtu si m' urdhëroj. Ah, eja, Brut,
Dhe shih si e nderova Kasin tënt. (*Merr shpatën e Kasit*).
Kështu, o qjell, ia do Romanit feja;
Titinit zëmrën, shpat' e Kasit, gjej' a.
(*Vret veten. Allarmë. Hyn MESSALA, BRUTI, KATONI*
I RI, STRATI, VOLUMNI dhe LUCILI).

BRUTI

Ku, ku, Messalë, është trup' i tij?

MESSALA

Atje; dhe ja Titini e vajton.

BRUTI

Titini e ka përpjetë faqen.

KATONI

Ka vrarë veten.

BRUTI

O Jul Qesar, i fortë je akoma!
Shpirta të vjen rrotull dhe na kthen
Në barkun tonë shpatat.

KATONI

Trim Titin!

Shiko, e ka kurorëzuar Kasin.

BRUTI

A ka, si ju, të gjallë dy Romanë?
Oh, lamtumir, i funtm'i gjith' Romanëve!
Është e pamundur të na lindë Roma
Një shokun tënt. O miq, i detyronj
Këti më tepër lote seç i jap. -
Do t'a gjenj kohën, Kas; po, do t'a gjenj. -
Tani në Thaso trupin shpjerjani,
Se s' bën në kampin tonë t'a varrosim,
Se mos na dëshpërohet ushtëria.

Eja, Lucil; eja dhe ti, Katon i Ri;
Në fushë le të shkojmë; Labeon
E Flav, fuqitë priji përpas:
Është ora tri; pa ngrysur, o Romanë,
Le t'a provojmë për së dyti fatnë.
(*Dalin*).

SHKENË IV

Një Pjesë Tjetër e Fushës.

Allarmë. Hyjnë, dyke lëftuar, USHTARËT, prej të dy Ushtërive,, pastaj BRUTI, KATONI I RI, LUCI dhe të Tjerë.

BRUTI

Qëndroni edhe, shokë, u bëni ballë!

KATONI

Ku është doçi që s' qëndron e s' u bën ballë?
O burrani, pas meje ejani!
Emrin në fushë do t'a proklamoni:
Jam bir' i Mark Katonit, ejani!
Jam mik atdheu dhe armik tiranësh;
Jam bir' i Mark Katonit, ejani!

BRUTI

Dhe unë jam Mark Bruti, unë jam;
Mik i atdheut tim, jam Bruti vetë!
(*Del dyke atakuar armikun. KATONI mundet e bie*).

LUCILI

Bujar Katon i Ri, për-dhé m' u-shtrive?
Ja, si Titini, trimërisht më vdiqe,
Me nder, si bir i fjesht'i Mark Katonit,

I PARI USHTAR

Jip armët ose vdis.

LUCILI

Jap armët vetëm që të vdes.
Ja, merr këto dhe vra-më menjëherë. (*I blaton të holla*).

Vraj Brutin dhe nderoh-u që e vrave.

I PARI USHTAR

S'e kemi lejen; se je rop bujar.

I DYTË USHTAR

Largohuni! i thoni Mark Antonit

Q' e kemi zënë Brutin rop.

I PARI USHTAR

Vete t'ia them; ja, gjenerali vjen.

(*Hyn* ANTONI).

E kemi zënë Brutin rop, Imzot.

ANTONI

Ku është?

LUCILI

Mark Anton; shëndoshë mjaft;

Të shiguronj që kurrë, asnjë armik

S'e zë bujarin Brut të gjallë rop;

E mproftë qjelli nga ky turp i math!

Dhe kur t'a gjeni gjall' ose të vdekur,

E gjeni burr' e Brut, ashtu siç është.

ANTONI

Ky s'është Bruti, or shok; po pa dyshim

Nuk e nderonj më pak. Ruaj-e mirë

Dhe me fisnikëri; t'atijë burra

I dua miq e jo armiq. Eh, shkoni

E shihni, Bruti rron apo u-vra;

Dhe lajmëromëni çdo gjë që ngjau

Në tendën e Oktavit.

(*Dalin*).

SHKENË V

Një Pjesë Tjetër e Fushës.

Hynë BRUTI, DARDANI, KLITI, STRATI dhe VOLUMNI.

BRUTI

Ejani, o kusur i mjer' i miqve,
Dhe çlodhuni mi këtë shkëmp.

KLITI

Statili na tregonj pishtarin, Zot,
Po s' na u-kthye; u-zu a u-vra.

BRUTI

Klit, unj-u sheshit; na e kanë vrarë;
Se ashtu është moda. Klit, dëgjo. (*Pëshpëritin*).

KLITI

Si? Unë, Imzot? Jo, jo për tërë botën.

BRUTI

Ahere hesht; mos e bëj fjalë.

KLITI

Vras veten ca më mirë.

BRUTI

Dëgjo, Dardan. (*Pëshpëritin*).

DARDANI

Unë të bënj t'atillë punë?

KLITI

Ore, Dardan!

DARDANI

Eh, Klit!

KLITI

Ç' të keqe të kërkoj Mark Bruti?

DARDANI

T'a vras, or Klit. Shiko, mejtohet.

KLITI

Ena bujare u mbush me vrer tani
Dhe lot nga sytë po m'i derdhen.

BRUTI

Afroh-u, mik Volumn; dëgjo një fjalë.

VOLUMN

Ç'më the, Imzot?

BRUTI

Ja ç'thom, Volumn i dashur
Fantazma e Qesarit m' është çfaqur
Dy herë natën; tej në Sard një herë,
Këtu, në fushë të Filipit, sonte.
E di që m' ardhi ora.

VOLUMN

Jo, jo ashtu, Imzot.

BRUTI

Kështu, Volumn, pa fjalë më ka ardhur.
Po i shikon si vanë punët tona:
Armiaqtë na dërrmuan në një gropë;
Më mirë brënda vetë hidhemi
Se sa të presim të na shtyjn' ata.
Volumn, në shkollë kemi qenë shokë;
Si mik të vjetër që të kam, të lutem,
Shpatën m'a mbaj, të sulem përmi të.

VOLUMN

Imzot, kjo s' është punë për një mik.
(*Allarma vazhdon*).

KLITI

Ikë, ikë, Imzot! mos u-vono këtu.

BRUTI

Pra, lamtumirë, ju e ti, Volumn.
Ti, Strat, ke fjetur tërë këtë kohë;
Strat, lamtumirë, edhe ti. O shokë,
Zëmra m' u-mbush me gas, se tërë jetën
Kurrë një shok s' më doli i pabesë.
Fitonj pra sot lavdi më tepër
Se sa Oktav' i ri e Mark Antoni
Nga kjo viktore faqe-zez' e tyre.
Pra, lamtumirë, shokë; gjuh' e Brutit

Ment ia ka mbyllur historin' e jetës:
M' u-errë sytë; eshtrat, që m' u-lodhë
Gjer sa t' arrinj këtu, më lypin prehje.
(*Allarmë. Thirrje përbrënda: Ikë, ikë, ikë!"*)

KLITI

Ikë, Imzot, ikë.

BRUTI

Shkonì përpara, vinj më pas.
(*Dalin KLITI, DARDANI dhe VOLUMNI*).
Të lutem, Strat, rri pranë zotit tënt;
Je një njeri me emër të qëruar,
Dhe jeta t' është ngjyer me ca nder;
M'a mbaj pra shpatën, dhe kthe faqen prapa,
Të rent mi të. A m' a bën dot, o Strat?

STRATI

Më parë nem'a dorën. Lamtumirë, Imzot.

BRUTI

Bir, lamtumirë! - (*Sulet mi shpatën e tij*).
Rri, Qesar, tani i qetë;
S' të vrava as me gjysmë zjarr sa vritem vetë. (*Vdes*).
(*Allarmë. Ritiratë. Hyjnë OKTAVI, ANTONI, MESSALA, LUCILI dhe USHTËRIA*).

OKTAVI

Kush është' ay njeri?

MESSALA

Djal' i tim-zoti. Strat, ku është' yt-zot?

STRATI

I lirë nga vargonjt' e tu, Messalë,
S' ka ç' i bën mundësi veç zjarr t'a djegë,
Se vetë Bruti e përmbysi veten
Dhe asnjeri s' lëvdohet dot q' e vrau.

LUCILI

Kështu duhej t'a gjenim. Brut, të falem
Që m'a provove të vërtetë fjalën.

OKTAVI

Të gjithë djemt' e Brutit i marr pas.
Ti, djalë, a dëshëron të vish pas meje?

STRATI

Vinj, n' urdhëroft' ashtu Messala.

OKTAVI

I thuaj pra, Messal' i dashur.

MESSALA

Si vdiq yt-zot, or Strat?

STRATI

Ia mbajta shpatën dhe u-sul mi të.

MESSALA

Ahere, Oktav, merr-e pas teje djalin,
Q' i bëri zotit tim shërbimn' e funtmë.

ANTONI

Ky ish Romani më bujar së gjithësh:
Të tjerët që të gjithë, veç këti,
E bën' atë që bënë nga zilia
E Jul Qesarit math; ky vetëm, ky
Me një qëllim të nderçim e të kthjellët
Dhe për të mirën e përgjithëshme
U-lith me ta. I ëmbël ish në jetë
Dhe kish në shpirt t'atija elementa
Sa munt të ngrihej e t' i proklamonte
Natyra tërë botës: “Ky ish burrë!”

OKTAVI

Le t'a përdorim pas virtytit tij,
Me pomp' e çdo respekt le t'a varrosim.
Në tendë trupin sonte sillmjeni,
Si një ushtar, me nder e të stolisur.
Tani të flenë trimat; dhe ne shkojmë
Lavdit' e ditës lumur të gëzojmë.
(*Dalin*).

FUNT